

Annika Hakamaa ja Minna Palovaara

**Sensitiivisyyttä, hoivaa ja rajoja -
Opas lapsen kiintymyssuhteen tukemiseen ja
kiintymyssuhdevaurioiden korjaamiseen
lastensuojelun ammattilaisille**

Opinnäytetyö

Kevät 2013

Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijä: Annika Hakamaa ja Minna Palovaara

Työn nimi: Sensitiivisyyttä, hoivaa ja rajoja - Opas lapsen kiintymyssuhteen tukemiseen ja kiintymyssuhdevaurioiden korjaamiseen lastensuojelun ammattilaisille

Ohjaaja: Katariina Perttula

Vuosi: 2013 Sivumäärä: 75 Liitteiden lukumäärä: 3

Tässä opinnäytetyössä tarkasteltiin kiintymyssuhdetta lastensuojelun näkökulmasta. Kiintymyssuhde on yksi merkittävimmistä lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttava tekijä, joka syntyy varhaisessa vuorovaikutuksessa. Tämä tunneside voi olla turvallinen tai turvaton. Teoriaosassa avattiin käsitteet kiintymyssuhdeteoria, kiintymyssuhdemallit ja kiintymyshäiriöt. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä lastensuojeluyksikkö Fieterin kanssa ja siinä etsittiin menetelmiä kiintymyssuhdevaurioiden korjaamiseen. Osana opinnäytetyötä Fieterin henkilökunnalle luotiin opas opinnäytetyön teoriaosuudesta. Opas on liitettyä teoriaosuuden perään (liite 3).

Opinnäytetyön teoriaosuus jakautuu osa-alueisiin: lastensuojelu, kiintymyssuhdeteoria, kiintymyssuhdemallit, kiintymyshäiriöt ja kiintymyssuhdevaurioiden korjaaminen. Lastensuojelu -osiossa käsitellään lapsen huomioimista lastensuojelussa, sijaishuoltoa ja omaohjaajatyötä sekä tarkempaa tietoa lastensuojeluyksikkö Fieteristä. Kiintymyssuhdeteoria -osiossa perehdytään kiintymyssuhdeteoriaan ja kiintymyskäyttäytymiseen. Turvallisesta kiintymyssuhteesta ja erilaisista turvattomista kiintymysmalleista kerrotaan kiintymyssuhdemallit -osiossa tarkemmin. Kiintymyssuhdevaurioiden syntymiseen ja kiintymyssuhdevaurioisen lapsen oireiluun paneudutaan kiintymyshäiriöt - osiossa. Kiintymyssuhdevaurioiden korjaaminen -osiossa käsitellään erilaisia menetelmiä, joita voidaan hyödyntää lastensuojelutyössä. Teoriaosuuden lopussa kuvataan opinnäytetyöprosessia sekä oppaan sisältöä. Oppaan toteuttamisen avuksi tehtiin pienimuotoinen tutkimuksellinen selvitys Fieterin henkilökunnalle (liite 2). Selvityksen vastauksia hyödynnettiin teorian lomassa.

Tietämys kiintymyssuhteesta auttaa ammattilaista kiinnittämään huomiota varhaisen vuorovaikutuksen merkitykseen ja tunnistamaan lapsen vahingoittumisen riskejä sekä antaa keinoja niiden vähentämiseksi.

Asiasanat: kiintymyssuhde, kiintymyssuhdehäiriöt, lastensuojelu, kiintymyssuhdehäiriöiden korjaaminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor of Social Work

Authors: Annika Hakamaa and Minna Palovaara

Title of thesis: Sensitivity, Care and Limits – A handbook for professionals in child protection reviewing the process of supporting and fixing attachment disorders

Supervisor: Katariina Perttula

Year: 2013

Number of pages: 75

Number of appendices: 3

This thesis addresses the attachment theory using child protection as a perspective. Attachment to mother-figure is one of the most important factors in childhood. It has a great influence on a child's growth and welfare. Attachment arises from early interaction between the child and his/her mother. This bond can develop into a safe or unsafe one. The theory of this thesis is about attachment theory, attachment types and attachment disorders. The thesis also investigates methods to fix attachment disorders. The thesis is made in cooperation with the child protection unit Fieteri. One part of this thesis was to create a handbook to Fieteri based on this thesis's contents. The information package is connected after the theory part.

The theory is divided into parts concerning child protection, attachment theory, attachment types, attachment disorders and fixing those disorders. The child protection -part deals with how a child should be taken into account and what the term foster care means. This part concentrates more on our cooperation partner, the child protection unit Fieteri, and the method they use. One part of the theory explains the terms attachment theory, attachment types and attachment behavior. The part named Attachment Disorders describes how disorders can begin and how these children with attachment disorder may behave. After explaining what kind of attachment disorders exist, there is a chapter about fixing these attachment disorders and the methods they can use for example in the child protection unit. In the end, there is a section about how this thesis turned out to be as it is. There is also a chapter explaining the contents of the handbook. The thesis methods include the use of an inquiry for the child protection unit's personnel and the results are used to complement the theory.

Information about attachment theory helps professionals to pay attention to early interaction and its significance. It is also important to know how to identify risks in childhood and to use different methods to reduce these risks.

Keywords: attachment theory, attachment disorders, child protection, fixing attachment disorders

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET.....	8
2.1 Lastensuojeluyksikkö Fieteri.....	9
2.2 Aikaisemmat oppaat ja opinnäytetyöt.....	9
2.3 Opinnäytetyön tavoitteet.....	10
2.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	11
3 LASTENSUOJELU	13
3.1 Lapsen huomioiminen lastensuojelussa	13
3.2 Sijaishuolto lastensuojelussa.....	15
3.3 Omaohjaajatyö lastensuojelussa.....	16
3.4 Lastensuojeluyksikkö Fieterin työmenetelmät	17
4 KIINTYMYSSUHDETEORIA	18
4.1 Kiintymyssuhteen historia.....	18
4.2 Kiintymyssuhteen elementit kiintymyssuhdeteoriassa	19
4.3 Kiintymyskäyttäytyminen	22
5 KIINTYMYSSUHDEMALLIT	24
5.1 Vierastilanne.....	24
5.2 Kiintymysmallit.....	25
5.2.1 Turvallinen kiintymyssuhde.....	25
5.2.2 Turvaton kiintymyssuhde	28
5.2.2.1 Välttelevästi kiintynyt lapsi.....	28

	5
5.2.2.2 Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi	29
5.2.2.3 Jäsentymättömästi turvaton lapsi	30
5.2.2.4 Kontrolloivasti turvaton lapsi.....	31
5.2.2.5 Muulla tavoin turvaton lapsi ja kiinnittymätön lapsi.....	32
6 KIINTYMYSSUHDEVAURIOIT	33
6.1 Kiintymyssuhdevaurioiden syntymisen taustat ja riskitekijät	33
6.2 Vuorovaikutus perheessä, jossa lasta laiminlyödään	37
6.3 Kiintymyssuhdevaurioisen lapsen oireilu	37
7 KIINTYMYSSUHDEVAURIOIDEN KORJAAMINEN	41
7.1 Turvallisen ympäristön luominen	47
7.2 Leikkisyys ja sen vaikutukset suhteen korjaamiseen.....	50
7.3 Hankalien tunteiden hallitseminen	52
7.4 Kiintymysvastarinnan vähentäminen	54
8 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	56
8.1 Taustatyö.....	56
8.2 Toteutus	58
8.3 Tutkimuksellinen selvitys	58
8.4 Eettisyyden huomioiminen.....	60
8.5 Yhteistyö.....	62
9 OPAS LAPSEN KIINTYMYSSUHTEEN TUKEMISEEN JA KIINTYMYSSUHDEVAURIOIDEN KORJAAMISEEN LASTENSUOJELUN AMMATTILAISILLE	63
10 POHDINTA.....	66
LÄHTEET	70
LIITTEET	75

1 JOHDANTO

En ole mielenvikainen. Olen vihainen. Tämä maailma haistattaa minulle viimeisen kerran. En ole hemmoteltu enkä laiska, koska ei ole heikkoutta eikä hidasälyistä murhata, vaan sisukasta ja rohkeata. Tapoin, koska minunkaltaisiani kohdellaan huonosti joka päivä. Teen tämän näyttääkseni yhteiskunnalle ´tyrkkikää meitä ja me tyrkimme takaisin´. Olen kärsinyt koko elämäni ajan. Kukaan ei oikeasti ole koskaan rakastanut minua. Kukaan ei ole koskaan oikeasti välittänyt minusta. Ainoa, jota rakastin oli Christina Menefee [tyttö, jonka hän ampui]. (Rusanen 2011, 301–302.)

Näin kertoo Luke, 16-vuotias yhdysvaltalainen kouluampuja, joka ampui yhdeksää ihmistä. Tähän kiintymyshäiriö voi pahimmillaan johtaa. Viimeisien vuosien aikana Suomessakin on tapahtunut monia perhesurmia ja tänne ovat rantautuneet myös koulusurmat. Näihin tutkijat ovat hakeneet vastauksia kiintymyssuhteen häiriöistä. Onneksi näiden tapahtumien määrään on mahdollista vaikuttaa.

Aiheena kiintymyssuhde, kiintymyshäiriöt ja kiintymysvaurioiden korjaaminen on hyvin ajankohtainen tässä yhteiskunnassa. Varhaislapsuuden kiintymyssuhdemalli luo pohjan tuleville tapahtumille ja mitä vanhemmaksi lapsi kasvaa, sitä vaikeampi sitä on muuttaa. (Rusanen 2011, 295–296.) Kiintymyssuhdeteoria varoittaa lapsen vahingoittumisen riskeistä, tarjoaa selitystä kasvaviin mielenterveysongelmiin ja nuorten tuhoisaan käyttäytymiseen, sekä antaa tehokkaita keinoja riskien vähentämiseksi. Lapsiperheissä ongelmat moninkertaistuvat ja ongelmien vaikutukset näkyvät lapsissa kaikista eniten. Kiintymyssuhde on todella tärkeä lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttava tekijä, josta jokaisen tulisi tietää. Myös sosionomin on tärkeä tietää aiheesta, koska kuka tahansa meistä voi työskennellä kiintymyssuhdevaurioisten lasten tai heidän perheidensä parissa. Kiintymysvaurioita voi korjata ja aikuisen rooli tässä on merkittävä. Aikuinen voi olla myös muu kuin oma biologinen vanhempi, esimerkiksi omaohjaaja tai sijaisvanhempi. Kiintymyssuhdetta ja rakkautta ei kuitenkaan saa sotkea keskenään; vanhempi voi rakastaa lastaan ja samalla olla kykenemätön luomaan lapselle turvallista kiintymyssuhdetta.

Opinnäytetyömme sisältää oppaan seinäjokelaiselle lastensuojeluyksikkö Fieterille, jota he voivat hyödyntää työssään yhdessä lasten ja heidän perheidensä kanssa. Tässä oppaassa yhdistämme tietoa uudenlaisesti kiintymyssuhteesta sekä käytännön menetelmiä kiintymyshäiriöiden korjaamiseen. Suunnittelimme ja kokosimme oppaan sisällön henkilökunnalle tehdyn tutkimuksellisen selvityksen perusteella (liite 2), jossa kartoitimme heidän tietämystään kiintymyssuhteesta ja toiveitaan oppaan sisällöstä. Oppaan tavoitteena on lisätä Fieterin henkilökunnan tietämystä aiheesta sekä tuoda uusia menetelmiä kiintymyshäiriöiden korjaamiseen. Olemme liittäneet oppaan kokonaisuudessaan opinnäytetyömme loppuun. (liite 3)

Opinnäytetyömme teoriaosassa käsittelemme lastensuojelun kytköstä kiintymyssuhdehäiriöihin, koska koemme sen tarpeelliseksi tehdessämme yhteistyötä lastensuojeluyksikön kanssa. Avaamme kiintymyssuhdeteorian ja kiintymysmallien käsitteitä sekä perehdymme erilaisiin kiintymyssuhdehäiriöihin ja niiden taustoihin. Työmme esittelee myös menetelmiä kiintymyssuhdehäiriöiden korjaamiseen. Käsittelemme tutkimuksellisen selvityksen (liite 2) vastauksia teorian lomassa. Perustelemme ja kuvailemme oppaan sisältöä sekä kuvaamme opinnäytetyön tekemisen prosessia työmme loppupuolella.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

Meillä opiskelijoilla on hyvä mahdollisuus kehittää työelämää tuoreella ja käytännönläheisellä otteella. Tämä voi tapahtua esimerkiksi opintoihimme sisältyvien harjoitteluiden ja opinnäytetyön kautta. Meidän kohdalla oiva tilaisuus on juuri tämän opinnäytetyön kautta. Ideamme opinnäytetyöhön syntyi jo ammatillisten esseiden kautta. Teimme molemmat ammatilliset esseemme aiheesta kiintymyssuhde, tarkastellen sitä hieman eri näkökulmista. Opinnäytetyössämme haluamme laajentaa tätä aiempaa tietouttamme aiheesta sekä tarkastella sitä molemmille vieraasta lastensuojelun näkökulmasta. Lastensuojelussa kohdataan usein lapsia, joiden käyttäytymisessä näkyvät erilaiset ongelmat. Nämä voivat johtua kiintymyssuhteen aiheuttamista vaurioista. Opinnäytetyömme tavoitteena on tukea lastensuojelun ammattilaisia työssään luomalla heille uusi ”työkalu”, opas lapsen kiintymyssuhteen tukemiseen ja kiintymyssuhdevaurioiden korjaamiseen. Tämän työkalun on tarkoitus kasvattaa myös sosionomin tietämystä aiheesta. Rakensimme oppaan yhteistyössä seinäjokelaisen lastensuojeluyksikkö Fieterin kanssa, suunnaten sisältöä erityisesti heille.

Opinnäytetyössämme perehdymme tarkemmin kiintymyssuhteeseen, kiintymyssuhteisiin vaurioihin ja niiden korjaamiseen. Aiheen valintaan vaikutti, oman mielenkiintomme ja tietämyksemme laajentamisen lisäksi, aiheen ajankohtaisuus. Halusimme hahmottaa kiintymyssuhteen vaikutuksia lapsen tulevaisuuteen ja kerätä keinoja kiintymyssuhteiden korjaamiseksi. Koemme, että kiintymyssuhteesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä tulisi tiedottaa yhä enemmän ja aikuisen, kuten lastensuojelun ammattilaisen, roolia kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisessa ei voi tarpeeksi korostaa. Käsittelemme opinnäytetyössämme keskeisimpiä löydöksiämme kirjallisuudesta. Opinnäytetyömme rakentuu toiminnalliseksi opinnäytetyöksi oppaan kautta. Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena on yhdistää teorian tieto ja tehdä siitä käytännön läheistä sekä kehittää ja opastaa ammatillisen kentän toimintaa. Kehittämisen kannalta oleellista on perehtyä aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja oppaisiin.

2.1 Lastensuojeluyksikkö Fieteri

Fieteri on 7-paikkainen yksityinen lastensuojeluyksikkö Seinäjoella, joka on lapsen tukena elämän vaikeissa tilanteissa. Fieteri yhdistää työssään lastensuojelun ja lastenpsykiatrisen osaamisen. Vastaavan ohjaajan mukaan yksikön perustaneet neljä sairaanhoitajaa havaitsivat lastenpsykiatrian osastolla työskennellessään tutkimusjaksojen ajanjaksojen riittämättömyyden. He perustivat Fieterin tähän kokemaansa tarpeeseen vuoden 2010 alussa. Lapset tulevat Fieteriin, kun elämä omassa kodissa tai sijaiskodissa ei eri syistä johtuen suju. Lapset voidaan sijoittaa Fieteriin paitsi huostaanottopäätöksellä myös kiireellisellä sijoituksella tai avohuollon tukitoimena, joko suoraan kotoa tai sijaisperheestä. Lapset tulevat Fieteriin lastensuojelun päätöksellä, jonka kunnan sosiaalityöntekijä tekee. Lapella voi olla myös taustallaan psykiatrisia tutkimuksia, mutta sijoitus ei edellytä sitä. Fieteriin tulevat lapset ovat iältään esikoululaisesta aina murrosiän kynnykselle asti. Sijoitusajat vaihtelevat kuukausista vuosiin, mutta tarpeen vaatiessa lapsi voi asua Fieterissä täysi-ikäisyyden kynnykselle saakka. Yksikön työssä pyritään pitämään korkeat laatuvaatimukset. Tähän vaikuttavat tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus. Fieterin toiminnassa korostuu toiminnallisuus erilaisten harrastusten ja elämysten muodossa. (Fieteri [Verkkosivu & Esite] [viitattu 29.10.2012].) Kerromme lisää näistä lastensuojeluyksikkö Fieterin käyttämisestä työmenetelmistä kappaleessa 3.4 kuvailtuamme ensin, miten lapsi tulisi huomioida lastensuojelussa sekä käsitteet sijaishuolto ja omaohjaajatyö.

2.2 Aikaisemmat oppaat ja opinnäytetyöt

Aikaisempia tutkimuksia kiintymyssuhteesta löytyy, mutta oppaita kiintymyssuhteesta ja kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisesta lastensuojelun ammattilaisille ei juurikaan löydy. Pesäpuu ry:n Christine Vällivaara (2010) on tehnyt oppaan nimeltä Ihmeet tapahtuvat arjessa! – kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. Oppaasta löytyy samoja elementtejä kuin meidänkin opinnäytetyöstä ja oppaasta, mutta Vällivaaran opas on osoitettu selvästi varhaiskasvatukseen. Opas on myös huomattavasti suppeampi kuin meidän oppaamme, johon haluamme tuoda kaiken oleellisen tiedon kiintymyssuhteesta ja kiintymysvaurioiden korjaamisesta. Muutamia oppaita löytyy kiintymyssuhteesta, mutta ne ovat suunnattu enimmäkseen lasten vanhemmille. Muun

muassa Kautto ja Eerola (2012) Kajaanin Ammattikorkeakoulusta ovat tehneet oppaan 0 - 3-vuotiaan lapsen vanhemmille varhaisen vuorovaikutuksen ja turvallisen kiintymyssuhteen muodostamisen tueksi. Opinnäytetyön rakenteelliseen sisältöön saimme tukea Seinäjoen Ammattikorkeakoulun opiskelijoiden Lehtimäen ja Pesosen (2006) toiminnallisesta opinnäytetyöstä. Eniten tukea oppaan työstämiseen olemme saaneet Uskomme sinuun – Usko sinäkin – oppaasta (Metsälä ym. 2012). Oppaan on toimittanut Pesäpuu ry:n Selviytyjät-tiimi ja se on tarkoitettu lastensuojeluun sijoitetun nuoren läheisille ja työntekijöille. Tästä oppaasta saimme hyviä vinkkejä ulkoasuun ja oppaan kirjoitustyyliin. Vaikka opas ei suoranaisesti liittynyt kiintymyssuhteeseen ja kiintymysvaurioiden korjaamiseen, saimme siitä apua kuitenkin sisältömme lastensuojelulliseen näkökulmaan.

2.3 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyö ja opas on suunnattu lastensuojelun ammattilaisille ja haluamme huomioida tämän koko prosessin ajan. Oppaasta haluamme sellaisen, jota voi hyödyntää lastensuojelun arjessa lasten sekä heidän perheidensä kanssa. Oppaaseen on koottu opinnäytetyömme teoriasta se osa, jonka koimme hyväksi ja käyttökelpoiseksi ajatellen lastensuojelun arkea. Olemme kääntäneet opinnäytetyön teorian helppolukuisesti oppaaksi. Oppaan sisällöstä pyrimme rakentamaan sellaisen, että se soveltuu myös vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Oppaan helppolukuisuuden vuoksi se sopii myös vanhemmille kasvatuksen tueksi. Kerromme lisää opinnäytetyömme prosessista luvussa kahdeksan.

Fieteri osallistui yhteistyökumppanimme oppaan kokoamiseen vastaamalla tutkimukselliseen selvitykseen, kyselylomakkeeseen, jonka avulla kartoitimme heidän tietämystään kiintymyssuhteesta ja toiveitaan opasta kohtaan. Fieterin yhdeksästä työntekijästä kuusi vastasi tutkimukselliseen selvitykseen. Kyselylomakkeemme sisälsi taustatietojen kartoituksen lisäksi 16 kysymystä, jotka lajitelimme teemoittain, tietämykseen kiintymyssuhteesta, turvallisesta - ja turvattomasta kiintymyssuhteesta sekä kiintymyssuhdehäiriöistä. Haimme tutkimuksellisen selvityksen kautta tietoa myös Fieterissä jo käytössä olevista menetelmistä kiintymyshäiriöiden korjaamiseksi. Tavoitteenamme on hyödyntää tätä selvitystä

teoriaosiomme lomassa. Oppaan tavoitteena on pyrkiä toteuttamaan tutkimuksellisen selvityksen kautta esille tulleita toiveita sekä sisällön että ulkoasun suhteen. Käytämme tutkimuksellisia selvityksiä purkaessamme laadullista sisällön analyysia. Tämän analyysin avulla tavoitteenamme on saada kattava kuvaus henkilökunnan vastauksista teorian lomaan. Kokosimme teorian lomaan myös suoria lainauksia vastauksista, jotka kuvasivat hyvin henkilökunnan tietämystä.

2.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Laadullisen aineiston käsittely on prosessi ja aineiston järjestäminen sekä luokittelu ovatkin sen tulkitsemisen edellytys. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tarkastellaan tekstiä ja aineistoa eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Tämän menetelmän avulla voidaan tehdä havaintoja dokumenteista ja analysoida niitä systemaattisesti. Nämä dokumentit voivat olla esimerkiksi päiväkirjoja, haastatteluita tai lomakkeita. Tutkimusaineiston laadullisessa sisällönanalyysissä aineisto ensin pirstotaan pieniin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen uudenlaiseksi kokonaisuudeksi. Analyysissä on siis olennaista, että tutkimusaineistosta erotetaan samanlaisuudet ja erilaisuudet. Tavoitteena on sanallinen ja selkeä kuvaus ilmiöstä, jota tutkitaan. Sisällönanalyysiä voidaan tehdä laadullisesta aineistosta eri tavoin, joko aineistolähtöisesti eli induktiivisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. (Oulun yliopisto 2003; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–113.)

Toteutimme sisällönanalyysin aineistolähtöisesti, induktiivisesti, koska se tuki parhaiten opinnäytetyömme ja oppaamme sisällön rakentumista. Opinnäytetyömme teoria tukee ja laajentaa oppaan aineistoa. Käytimme laadullista analyysia purkaessamme tutkimuksellisen selvityksen tuloksia. Tässä aineistolähtöisessä eli induktiivisessä sisällönanalyysissä käytimme aineiston pelkistämässä luokittelua ja ryhmittelyä eli klusterointia, jolla saimme tutkimuksellisen selvityksemme vastaukset luokiteltua erilaisiin ylä-, ala-, ja pääluokkiin kysymysten mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2002, 112–113.) Hajautimme siis kysymystemme vastaukset eri osa-alueisiin sekä käsitelimme niitä etsien yhteneväisyyksiä ja

eroavaisuuksia. Osa-alueiden kautta pyrimme saamaan kohdennetut vastaukset kysymyksiimme. Keskityimme tarkastelussa jokaiseen kysymykseen erikseen teemojen alla ja vertasimme niitä toisiinsa sekä kirjoittamaamme teoriatietoon havaitaksemme henkilökunnan tietämystä kiintymyssuhteesta. Tulkitsimme kyselylomakkeista saamaamme aineistoa yhä uudelleen ja uudelleen, jotta näimme kokonaisuuden ja sen aihealueiden suhteet selvästi. Kävimme vastaukset huolellisesti lävitse ja yhdistelimme samankaltaisia vastauksia. Tavoitteenamme oli saada systemaattinen ja kattava kuvaus henkilökunnan vastauksista teorian loomaan.

Seuraava luku aloittaa opinnäytetyömme teoriaosion kuvailemalla aiheemme lastensuojelun näkökulmaa. Tämän jälkeiset luvut käsittelevät kiintymyssuhdeteoriaa, kiintymyssuhdevaurioita sekä niiden korjaamista. Opinnäytetyöprosessikuvausten jälkeen kerromme oppaan rakentumisen vaiheista. Oppaan olemme liittäneet opinnäytetyön loppuun.

3 LASTENSUOJELU

Kiintymyssuhdevauriot syntyvät useiden riskitekijöiden kasautumisen tuloksena. Usein taustalla on muun muassa lapsen laiminlyömistä, vanhempien masennusta tai jopa uhkailua ja/tai väkivaltaa. Lapsen kehitykselle tällainen toiminta on aina haitallista ja tuloksena voi olla vakava kiintymyssuhdehäiriö. Lastensuojelun on puututtava tilanteisiin ja huomioitava ensisijaisesti lasten etu ja hyvinvointi. Tulomme kertomaan enemmän näistä kiintymyssuhteen riskitekijöistä ja vaurioiden synnystä tulevissa luvuissa. Tässä luvussa perehdymme lyhyesti lastensuojelun periaatteisiin, lapsen huomioimisen tärkeyteen lastensuojelussa sekä lisäksi lastensuojelun sijaishuoltoon ja omaohjaajatyöhön.

Lasta tulee suojella moraalisen ja eettisen velvollisuuden vuoksi huomioon ottaen ihmisoikeudet, ihmisarvon ja heikomman puolustamisen. Myös laki velvoittaa suojelemaan lasta. Lastensuojelua määrittävätkin YK:n lapsen oikeuksien sopimus, Suomen perustuslaki, sosiaalihuollon asiakaslaki ja lastensuojelulaki. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan lasten suojelemisella peruspalveluissa sekä järjestötoiminnassa. Lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun kuuluu lastensuojelutarpeen selvitys, josta voidaan edetä avohuollon tukitoimiin, lapsen kiireelliseen sijoittamiseen ja jopa lapsen huostaanottoon. Näihin liittyvät lastensuojelun järjestäminen sijaishuoltona sekä lastensuojelun päättämiseen olennaisena osana kuuluva jälkihuolto. (L 13.4.2007/417; Martin 2011.)

3.1 Lapsen huomioiminen lastensuojelussa

Lastensuojelun tulee toiminnoillaan tähdätä lapsen persoonallisuuden sekä fyysisten että psyykkisten ominaisuuksien tasapainoiseen kehittämiseen. Lastensuojelun laitoksikön, jossa lapsi asuu, tulee olla hänelle kuin oma perhe tai lähiyhteisö, johon hän voi tuntea kiintyneensä ja johon muut tulevat vieraina. (Mikkola 2004, 73.) Lastensuojelun ydin on tunteiden ja kokemusten kohtaamista sekä niiden esiin houkuttelua ja niiden kanssa pärjäämistä. Lasten hyvinvointi on paljon siitä kiinni, mitkä ovat heidän käsityksensä omasta tilanteestaan. Tähän voidaan lukea lasten koettu hyvinvointi ja pahoinvointi, joka on kaikenikäisillä

merkityksellinen ja ohittamaton elämänlaadun ja valintojen lähtökohta. Bardyn mukaan lapsi haavoittuu herkästi, rakkaudettomuus häpäisee ja turvattomuudesta voi kasvaa lohduon sisäinen autius. (Bardy 2004, 197.) Kiintymyssuhdeteoria korostaa varhaisten hoivakokemusten merkitystä sekä korjaavien ja korvaavien kokemusten merkitystä. Näihin korvaaviin kokemuksiin ihmisellä on elämänsä aikana lukuisia mahdollisuuksia. (Kalland 2004, 136.)

Lapsen sijoitusympäristöllä on suuri merkitys hänen kehityksensä kannalta. Laitossijoitus voi useimmiten olla huonompi vaihtoehto kuin perhesijoitus, koska se ei takaa pysyviä kiintymyssuhteita omahoitajista huolimatta. Silti tämä on turvallisempi vaihtoehto kuin lapsen jättäminen oman kodin huonoihin oloihin. (Kalland 2004, 136.) Kun lapsen sijoittaminen perhehoitoon ei ole mahdollista, on useimmiten paras vaihtoehto laitoshuolto, jossa pystytään vastaamaan paremmin lapsen erityiseen hoitoon. Myös niissä tapauksissa, joissa sijoitus on väliaikaista ja työskentely tiivistä lapsen ja vanhempien välillä, voi hyvin järjestetty laitoshuolto olla hyvä ratkaisu. (Lastensuojelulaitokset [viitattu 3.11.2012].)

Lastensuojelun asiakasperheissä esiintyy joskus niin sanottua patologista vanhemmuutta, mikä sisältää vakavaa lapsen laiminlyöntiä tai kaltoinkohtelua. Fyysisen laiminlyönnin ja pahoinpitelyn lisäksi tulee huomioida lapsen emotionaalinen laiminlyönti eli lapsen viesteihin vastaamattomuus. (Saarnio 2004, 246.) Näissä tapauksissa lapselle muodostuu turvaton kiintymyssuhde vanhempiinsa. Näin ollen monet lastensuojelun tarpeessa olevat lapset ovat myös altistuneet psyykkisille ongelmille, ja monilla esiintyy myös mielenterveysongelmia. Lapsi päätyy useimmiten laitoshuoltoon silloin, kun hänellä on niin vaikeita ongelmia, että ne vaativat hyvin intensiivistä hoitoa. Pelkkä avohoito ei pysty puuttumaan näihin psykoottisiin, itselleen tai ympäristölleen vaarallisiin lapsiin ja nuoriin. Aikaa ei lasketa päivinä ja viikkoina vaan ennemminkin kuukausina ja vuosina lastenpsykiatrisessa hoidossa. (Kalland 2004, 141–142.) Lastensuojeluyksikkö Fieteri on erikoistunut lastenpsykiatriseen hoitoon ja he toteuttavat lastensuojelun sijaishuoltoa Seinäjoella sekä käyttävät työssään omaohjaajuutta.

3.2 Sijaishuolto lastensuojelussa

Sijaishuolto, eli lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestäminen kodin ulkopuolella, on lapselle se arjen ja kasvun ympäristö, jossa hän elää jokapäiväistä arkeaan. Se on rinnakkain koti tai kotien sarja lastensuojelulapsuudessa. Lisäksi tämä paikka on ammatillisen toiminnan kenttä sekä palvelujärjestelmän yksi toiminnanmuoto. Suomalaisen lastensuojelun sijaishuollon lähtökohta on väliaikaisuus. Pyrkimyksenä on saada etenkin huostaanotetuille lapsille pysyvä kasvu-ympäristö ja ihmissuhteet. Sijaishuollossa pyritään vahvistamaan lapsen tai nuoren läheisten ihmisten suhdeverkon rakentumista tai toimintaa, arjen mahdollistamisen rinnalla. (Pösö 2004, 202–206, 210–211.) Käsitteet sijaishuolto ja lapsen sijoittaminen on tärkeää erottaa toisistaan. Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi tapahtua myös avohuollon tukitoimena tai jälkihuoltona. Sijaishuoltoon taas voidaan sijoittaa vain sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan ja tahdonvastaisissa huostaanotoissa hallinto-oikeuden päätöksestä kunnan huostaanottama lapsi. Kunta, jossa lapsen huostaanottamisen tai sijaishuollon tarve on syntynyt, on vastuussa sijaishuoltopaikan vastaavuudesta lapsen tarpeisiin sekä tästä sijoituksesta aiheutuvista kustannuksista. Sijaishuoltoa voidaan järjestää myös perhehoitona tai muulla tavoin lapsen tarpeiden mukaisella tavalla. (Sijaishuolto [viitattu 3.11.2012].)

Pösö huomauttaa, että lasten pääasiallisten kokemusten tulee kertoa siitä, että laitos on antanut heidän elämälleen jotakin sellaista myönteistä, mitä he eivät olisi muualla, esimerkiksi kotona asumalla saaneet. Lasten kokemus pitää olla myös sellainen, että he luottavat henkilökunnan pitävän heistä huolta. Lapsille tulisi antaa välineellisiä taitoja laitossijoituksensa aikana sekä koulutukseen että arkielämän taitoihin liittyen. Lapsen tarpeisiin vastaaminen on laitoksissa oleellisen tärkeää. Lapsen ensisijaisia tarpeita ovat ne, jotka ovat synnyttäneet laitoshoidon tarpeet ja toissijaisia ne, jotka syntyvät siellä. Lasten ja henkilökunnan välillä tarvitaan jonkinasteista yksimielisyyttä siitä, mitä laitoksen tavoitteet ovat ja miten niitä tulee toteuttaa. Lisäksi lasten ja henkilökunnan kulttuurien ei tulisi eriytyä toisistaan liiaksi. (Pösö 2004, 202–206, 210–211.)

3.3 Omaohjaajatyö lastensuojelussa

Kiintymyssuhteet katkeilevat tai puuttuvat täysin varsinkin sijoitettujen lasten elämässä. Aikuisten suuren vaihtuvuuden vuoksi lastensuojelulaitoksissa onkin otettu käyttöön omaohjaajamenetelmä. Myös sosionomi voi toimia omaohjaajana. Omaohjaaja on lapselle usein läheisin ihminen, tuki ja turva. Hänellä on kyky vastata lapsen tunne-elämän tarpeisiin. Omaohjaaja on ikään kuin vanhemman roolissa. (Aho 2009, 83.) Aikuinen voi auttaa lasta tai nuorta muun muassa siinä, ettei raivo pääse purkautumaan kontrolloimattomasti. Omaohjaajalla onkin mahdollisuus yrittää rakentaa lapseen mahdollisimman turvallinen kiintymyssuhde ja löytää hänestä hyviä puolia sekä kannustaa puhumaan vaikeista asioista. Kuten jo edellä mainitsimme muun muassa Lastensuojeluyksikkö Fieteri käyttää omaohjaajuutta työssään.

Omaohjaaja(-t) nimetään lapsen laitokseen saapumisvaiheessa ja hän (/he) ovat päävastuussa lapsen asioista. Omaohjaaja tukee lasta muun muassa laitokseen kotiutumisen ja auttaa lasta luomaan kokonaiskuvaa elämästään kasvuympäristöineen. Hän rakentaa lapsen kanssa turvallista arkea laitoksessa sekä on yhteistyössä lapsen perheeseen ja viranomaisiin. (Lastenkoti, nuorisokoti [viitattu 3.11.2012].) Omaohjaajan työn tavoitteena on vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin hoidon, kasvatuksen ja kuntoutuksen suhteen. Työ on tällöin suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatus – ja hoitotyötä, jossa lapselle laaditaan oma asiakassuunnitelmaan perustuva hoito- ja kasvatussuunnitelma, yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa. Suunnitelmassa ilmenee asetetut tavoitteet, arviointi ja suunnitelma hoidon sekä huollon sisällöstä.

Omaohjaajatyö tukee vanhemmuutta sekä vanhempien ja lapsen keskinäistä suhdetta. Omaohjaajan suhde lapseen on usein terapeutin, henkilökohtainen sekä asiakaslähtöinen vuorovaikutussuhde. Omaohjaaja on lapselle samaistumisen kohde sekä kasvun voiman lähde, joka tarjoaa huolenpitoa, turvallisuutta ja luotettavuutta. Omaohjaajatyö on korjaavaa työtä, jossa pyritään vuorovaikutuksen avulla korjaamaan asiakkaan tunne-elämän vaurioita. Lapsen hyvinvoinnille on olennaisen tärkeää se, että kaikki sitoutuvat hänen auttamisprosessiin. Yhteisöllisyyden huomioonottaminen yksilöllisyyden lisäksi on prosessin kannalta oleellista. Omaohjaajuus tukee kiintymyssuhdeteoriaa ja mahdollinen työpari voi

tukea tätä vanhemmuuden korvaamista. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 100–107; Martin 2011.) Myös Cornell (2008, 35–45) huomioi erilaisten menetelmien merkityksen kiintymyssuhdevaurioiden lapsen hoitamisessa. Sijaisvanhemmilta ja esimerkiksi omaohjaajalta vaaditaan erityyppisiä menetelmiä puuttua lapsen negatiiviseen käytökseen. Usein lapsen kasvatuksessa puutetta on ollut perustarpeiden tyydyttämisessä. Kun lapsen merkkeihin ja tarpeisiin ei ole aiemmin osattu vastata, nousee tämä korvaavilla hoitajilla avainasemaan.

3.4 Lastensuojeluyksikkö Fieterin työmenetelmät

Yhteistyökumppanimme Fieterin työmenetelmät perustuvat vahvaan kokemukseen, tutkimukselliseen näyttöön sekä uusimpaan tietoon. Fieterissä pyritään myös kehittämään työtä jatkuvasti. Jokaisella Fieterin lapsella on kaksi omaa työntekijää, omaohjaajaa, jotka toimivat lapsen ja perheen tukena työparina. Fieterissä kasvuympäristö on lapsiystävällinen ja lapsilla on mahdollisuus harrastaa erilaisia harrastuksia ja saada tunne- ja taide-elämyksiä. Monet lapset luovat Fieterissä myös ystävyysuhteita oman ikäisten kanssa. Fieterissä toiminnallisuus on tärkeää ja sen kautta henkilökunta pyrkii löytämään lapsille polkuja elämässä eteenpäin ja näissä tekemisissä onnistumisen merkitys korostuu lasta vahvistavana ja kasvattavana tekijänä. Toiminta on suunniteltu siten, että lapsi saisi elää ikänsä mukaista lapsuutta. Arjen hallintaa Fieterissä rakennetaan turvallisten rutiinien ja toimien avulla, esimerkiksi koulunkäynti, pysyvät ihmissuhteet ja mahdolliset harrastukset kuuluvat näihin. Fieteri pyrkii ottamaan huomioon jokaisen lapsen yksilönä, huomioiden myös koko yhteisön. Tärkeää on yhdessä tekeminen ja eläminen. Lasten arjessa tukeminen ja kasvun tukeminen auttavat ehjän minäkuvan ja oman iän mukaisen toimintakyvyn rakentumista. Lapsen hoidon lisäksi yhteistyö perheen kanssa on osa Fieterin arkea. Työskentelyn tavoitteena on aina kuitenkin lapsen mahdollisuus palata perheeseen, oli se sitten lapsen biologinen perhe tai sijaisperhe. Myös vanhemmuus pyritään säilyttämään biologisilla vanhemmilla. Vastaava ohjaaja kertoo perheohjauksesta olevan maksimissaan kahdeksan tuntia kuukaudessa. Perheohjaus on tavoitteellista, ja sille tehdäänkin erillinen suunnitelma. Perheohjaus on pääosin keskusteluja joko puhelimitse tai paikanpäällä Fieterissä, lisäksi Fieteri järjestää perheiltoja. (Fieteri [Verkkosivu & Esite] [viitattu 29.10.2012].)

4 KIINTYMYSSUHDETEORIA

Edellä kuvasimme lastensuojelun näkökulmasta lapsen edun huomioimista ja sen kiinteää yhteyttä kiintymyssuhteen laadulle. Lastensuojelun tehtävä on puuttua lasten kaltoinkohteluun ja ottaa huomioon lasten kokonaisvaltainen hyvinvointi. Kiintymyssuhdeteoriassa on kyse lapsen ja äidin välisestä vuorovaikutussuhteesta. Nykyinen kiintymyssuhdeteoria on lähtöisin John Bowlbyn (1997) ajatuksista jo 1900 – luvun alusta. Kiintymyssuhteen syntyyn ja laatuun voidaan vaikuttaa jo raskausaikana ja lapsen ensimmäiset viisi ikävuotta ovat äärimmäisen tärkeitä kiintymysmallien rakentumisen kannalta. (Silvén & Kouvo 2010, 66-69; Kalland 2004, 123; Rusanen 2011, 19–29.) Seuraavaksi esittelemme tarkemmin tätä kiintymyssuhdeteoriaa ja käsitteen historiaa sekä sitä, mistä kiintymisessä oikein on kyse. Tuomme esiin myös lapsen kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta tärkeimmät ikävuodet.

4.1 Kiintymyssuhteen historia

Kiintymyssuhdetta ymmärtääkseen on tärkeä ymmärtää sen alkuperää. Mihin kiintymyssuhde pohjautuu ja miten se on muuttunut vuosikymmenten varrella. Kiintymyssuhteen synnylle löytyy luonnollinen selitys. Kiintymyssuhteen käsitteen synty on alun perin psykoanalyttisesta koulukunnasta. Sigmund Freudin mukaan vauva kiintyi äitiinsä tyydyttääkseen oraaliset eli suuhun liittyvät tarpeensa. Kiintymys sai alkunsa ravinnonsaannista myös behaviorismin edustajien mukaan. Konrad Lorenzin löytö vuonna 1935 sorsan poikasten leimaantumisesta toi kuitenkin uutta tietoa kiintymyksestä. Poikaset seurasivat emoaan, vaikka pystyivätkin hankkimaan oman ravintonsa heti kuoriuduttuaan. (Silvén & Kouvo 2010, 66.) Harry Harlow täydensi tätä vuonna 1958, kun hän paljasti fyysisen läheisyyden tuoman lohdutuksen olevan oraalista tyydytystä tärkeämpää. Charles Darwinin evoluutioteorian innoittamana brittiläinen lastenpsykiatri John Bowlby oletti kiintymyskäyttäytymisen olevan biologisesti säädeltyä niin ihmisissä kuin muissakin nisäkkäissä. (Silvén & Kouvo 2010, 66.) Bowlbyn näkemyksen kulmakivenä on ollut varhaisten kokemusten merkitys. (Silvén & Kouvo 2010,67–68.) Bowlby pai-

nottaa myös sitä, että kiintymiskäyttäytyminen on tunteista voimakkain (Bowlby 1997, 209).

Nykyisen kiintymyssuhdeteorian synty on John Bowlbyn ja Mary Ainsworthin yhteistyön tulosta. He molemmat pitivät tärkeänä kokemusperäisten menetelmien käyttämistä lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tutkimisessa. (Silvén & Kouvo 2010, 69.) Bowlbyn näkemysten inspiroimana Mary Ainsworth analysoi vuorovaikutusta lapsen ja äidin välillä etsien toistuvia ja tyypillisiä vuorovaikutusmalleja. Tutkimusmenetelmä, jolla vuoden vanhan lapsen kiintymyssuhteen laatu voidaan määrittää, sai alkunsa hänen havaintojensa pohjalta. Tämä tutkimusmenetelmä sai nimekseen vierastilanne. (Sinkkonen 2003, 92).

4.2 Kiintymyssuhteen elementit kiintymyssuhdeteoriassa

Lapsella on synnynnäinen tarve kiintyä toiseen ihmiseen, jolloin hän suuntautuu vaistojensa ohjaamana toisiin ihmisiin turvatakseen eloonjäämisensä ja saavuttaakseen turvallisuuden tunteen. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 97–98.) Kiintymyssuhde on yksi ihmisen psyykkisen tasapainon ja minäkäsityksen keskeisimpiä lähtökohtia. Se on vauvan ja äidin välinen erityinen tunnesuhde, joka alkaa muodostua lapsella muutaman kuukauden iässä ja äidillä jo raskausaikana. (Noppi 2004, 318–319.) Äidin raskauden aikana tekemät myönteiset elämäntapojen muutokset sekä myönteinen kuva vauvasta antavat hyvän ennusteen turvallisen kiintymyssuhteen muodostumiselle. Toisaalta vauvan terveyden laiminlyönti raskausaikana on vahva ennuste lapsen myöhemmälle laiminlyömiselle. (Kalland 2004, 123.) Omat lapsuuden kokemukset sekä nykyiset ihmissuhteet ja niiden laatu vaikuttavat aikuisen kykyyn muodostaa hyvä kiintymyssuhde kasvaan lapseen. Lapselle syntyy elämään tuttu ja turvallinen vuorokausirytm, kun lapsen tarpeisiin vastataan oikeaan aikaan ja riittävän hyvin. Näin maailmasta ja aikuisen käyttäytymisestä tulee lapselle ennakoitava. (Noppi 2004, 318–319.)

Sinkkosen (2001, 31) mukaan kiinnittymisen perustana on vauvan turvallisuuden, hoivan ja läheisyyden tarve, joka alkaa jo syntymähetkellä. Silvén ja Kouvo (2010, 70) tuovat esiin sen, että lapsi muodostaa tunnesiteen eli kiintymyssuhteen läheisiin ihmisiin, jotka tyydyttävät hänen tarpeensa ja säilyttävät häneen

fyysisen ja psyykkisen yhteyden. Psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvinen (2010, 156) lisää, että laatuvaatimukset hoitajan suhteen eivät ole kovin korkeat. Riittää, että hoitaja on saatavilla ja hoitaa lasta, kun lapsi osoittaa tarvitsevänsä hoitoa. Rusasen (2011, 20) mukaan turvallinen kiintymyssuhde tarvitsee rakentuakseen nimenomaan kahdenkeskistä aikaa. Sinkkonen lisää, että lapsi kiinnittyy aina hoitajaansa jollakin tavalla, vaikka hoiva olisi puutteellistakin tai lasta pahoinpideltäisiin. Hän näkee kiintymyssuhdeteoriassa olevan kyse lapsen sekä lapselle läheisen henkilön välisestä suhteesta ja erityisesti siitä, miten kaukana tai lähellä nämä kaksi ovat toisistaan. Yleensä tämä henkilö on lapsen äiti, mutta se voi olla kuka tahansa, joka kantaa vastuun lapsen hyvinvoinnista. Teorian englanninkielinen nimi, *attachment theory*, voidaan suomentaa sekä kiinnittymiseksi että kiintymyssuhteeksi. Asian voi kuvata niin, että ensin hyvissä olosuhteissa lapsi kiinnittyy ja ajan kanssa kiintyy hoitajaansa. (Sinkkonen 2001, 29–31.)

Kiintymyssuhde muodostuu erityisesti niistä kokemuksista, joita lapsi saa ollessaan vuorovaikutuksessa läheisten kanssa. Useimmiten lapsen kiintymyssuhde onkin erilainen äidin, isän ja sisarusten kanssa. (Silvén & Kouvo 2010, 70.) Lapsi voi kiintyä myös esimerkiksi omaohjaajaansa lastensuojeluyksikössä. Lastensuojelun ammattilainen tuo lapsen elämään turvallisia kokemuksia sekä antaa tukea, hoivaa ja haasteita lapsen tarpeen mukaan. Noppari (2004, 319) lisää, että kiintymyssuhteen laatu on melko pysyvä, vaikka lapsella voikin olla erilaisia kiintymyssuhtemalleja eri ihmisten kanssa. Lapsen kasvaessa myös tarpeet elämässä muuttuvat. Lapsesta tulee esimerkiksi yhä itsenäisempi, eikä hän tarvitse vanhempiaan enää samalla tavalla kuin ennen. Tämä muuttaa myös kiintymyssuhteen mallia. Tiedämme myös sen, että erot vauvojen kiintymyssuhteessa johtuvat vaihtelusta lasten geneettisessä perimässä ja kasvuympäristössä sekä näiden yhteisvaikutuksesta (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 99).

Kiintymyssuhteen rakentumisen kannalta lapsen ensimmäinen elinvuosi on tärkein ja tällöin kehitykselle ovat luonteenomaista huokoisuus, muovautuvuus ja vastavuoroisuus. Kognitiiviset, sosiaaliset ja emotionaaliset taidot rikastuvat ja monipuolistuvat tänä aikana. Myös tunteiden säätelyn, ajattelun ja muistin tehokkuus ja nopeus sekä sosiaalinen kommunikaatio paranevat. (Punamäki 2011,

113.) Kuitenkin Rusasen (2011, 19–29) mukaan lapsella on mahdollisuus muodostaa turvallinen kiintymyssuhde aikuiseen vielä viidenteen ikävuoteen asti, jos olosuhteet sen sallivat. Näin ollen lapsen viisi ensimmäistä ikävuotta ovat äärimmäisen tärkeitä kiintymysmallien rakentumisen kannalta. Kolme ensimmäistä ikävuotta ovat erityisen tärkeitä, koska tänä aikana lapsen minuus kehittyy ja tämä tapahtuu kiintymyssuhteiden ja lapselle läheisten ihmisten parissa. Nopparin (2004, 319) mukaan lapsella on kiintymyssuhteen muodostumiseksi kaksi herkyyksikautta, jotka ovat 7-9 kuukauden ja 1,5 vuoden iässä. Keltikangas-Järvinen (2010, 156) tuo esiin karkean, mutta tarkemman ohjeen siitä, että kolmeen ikävuoteen asti lapsi kestää olla erossa äidistään kiintymyssuhteen häiriintymättä niin pitkään kuin on lapsen ikä +2. Alle vuoden vanhana tämä luku on tunteja, sen jälkeen päiviä.

Huomaamme, että tietämys kiintymyssuhteesta koskettaa meitä kaikkia, mutta erityisesti sosiaalialan ammattilaisia, jotka työskentelevät lasten ja perheiden parissa. Vaikka turvallisen kiintymyssuhteen syntymisen kannalta tärkeimmät ikävuodet ovatkin varhaislapsuudessa, voi lastensuojelun ammattilainen vielä myöhemmässäkin vaiheessa auttaa korjaamaan syntyneitä vaurioita. Kiintymyssuhde on syntyjään luonnollinen asia, mutta ei itsestäänselvyys. Meistä jokainen voi tehdä virheitä vahingoittaakseen tätä tärkeää suhdetta ja sillä voi olla kohtalokkaat seuraukset. Tästä syystä tietämys asiasta on tärkeää. Kerromme myöhemmin tarkemmin siitä, mihin turvaton kiintymyssuhde voi johtaa ja miten kiintymyssuhteiden häiriöitä voi korjata. Usein ammattilaisen tärkeä rooli tulee esiin viimeistään kiintymysvaurioiden korjaamisvaiheessa esimerkiksi lastensuojeluyksikössä. Häiriöiden korjaamisen suurena apuna on, kun tuntee kiintymysteoriaa tarkemmin.

Tutkimuksellisessa selvityksessämme haimme opastamme varten Fieterin työntekijöiden tietämystä kiintymyssuhteesta. Kyselymme mukaan heillä oli tietoa tästä jonkin verran. Tämä tieto oli peräisin koulutuksista, kirjallisuudesta sekä työskentelyn kautta opittua. Kiintymyssuhde käsitteenä ymmärrettiin vastausten mukaan lapsen ja vanhemman välisenä tunnetason suhteena, jossa korostuu vuorovaikutus, läheisyyden kokemukset, luottamus toiseen ihmiseen ja minän kehitys. Tälle varhaislapsuudessa muodostuvalle suhteelle ominaista on perusturvallisuus.

Sitä, miten lapsi reagoi, kun kiintymyksen kohde katoaa, kutsutaan kiintymyssuhdekäyttäytymiseksi. Kiintymyskäyttäytymisen eri muodot on havaittavissa erityisen hyvin lapselle vieraassa tilanteessa. Tällä käyttäytymisellä voidaan havainnoida sitä, millaiseksi lapsen kiintyminen on muodostunut.

4.3 Kiintymyskäyttäytyminen

Kiintymyskäyttäytyminen ilmenee lapsella todistetusti jo kolmen kuukauden iässä, jolloin lapsi reagoi äitiinsä eri tavoin kuin muihin ihmisiin. Nähdessään äitinsä lapsi hymyilee, äänтелеe ja seuraa katsellaan tätä aivan eri tavoin kuin muita. (Bowlby 1997, 199.)

There is good evidence that in a family setting most infants of about three months are already responding differently to mother as compared with other people. When he sees his mother an infant of this age will smile and vocalize more readily and follow her with his eyes for longer than he does when he sees anyone else. Perceptual discrimination, therefore, is present. (Bowlby 1997, 199.)

Kiintymyssuhdekäyttäytymisellä lapsi ilmaisee läheisyyden tarvettaan kiintymyksen kohteeseensa esimerkiksi vieraassa tilanteessa. (Silvén & Kouvo 2010,71–73.) Sensoriset aistimukset, kuten tuoksut, ihonkontaktit ja kuulohavainnot ovat varhaisimpia vauvaa ja äitiä toisiinsa sitovia kiinnittymisen elementtejä (Sinkkonen 2003, 93–94). Rusasen (2011, 32) mukaan Bowlby (1991, 244–249) pitää kiintymyskäyttäytymisen muotoina merkkikäyttäytymistä ja lähestymiskäyttäytymistä. Alussa lapsi saa äidin tai muun hoivaajan lähestymään itseään itkulla, kun taas myöhemmin näitä kontaktin keinoja ovat muun muassa hymyileminen ja jolkeltelu. Tämä on edellä mainituista kiintymyskäyttäytymisen muodoista ensimmäinen. Lähestymiskäyttäytymisellä lapsi menee äidin luo, takertuu häneen tai seuraa ja etsii äitiään. (Sinkkonen 2003, 93–94.) Lapsi hakee vastauksia vanhempien kasvoista ja mikäli ilme on hyväksyvä, tutkiminen jatkuu, mutta ilmeen ollessa pelokas tai vihainen, tutkiminen loppuu (Sinkkonen 2001, 33–34). Motoriikan kehityksen myötä lapsi lähestyy äitiään ryömimällä, konttaamalla ja kävelemällä. Myöhemmin lapsi osaa muuttaa käyttäytymistään toivotuksi. (Sinkkonen 2003, 93–94.)

Vieraassa tilanteessa lapsen levottomuus voi tarkoittaa säikähdystä jonkin pelottavan asian läsnäolosta ja samalla turvallisen aikuisen poissaolo voi aiheuttaa lapsessa ahdistusta (Rusanen 2011, 33). Aikuinen voi vastata tähän hoivakäyttäytymisellä, kuten katsomalla ja puhumalla lempeästi lapselle, nostamalla tämän syliin tai halaamalla ja suukottelemalla lasta. Vauvan tarpeisiin vastaamattomuus aiheuttaa vauvassa pelon, epävarmuuden ja ahdistuneisuuden tunnetta. Lapsi voi ajan myötä oppia ylläpitämään läheisen ihmisen läsnäoloa joko tukahduttamalla tai voimistamalla läheisyyden tarpeen ilmaisunsa. (Silvén & Kouvo 2010, 71–73.) Vaikka kiintymyskäyttäytymistä onkin tutkittu pienillä lapsilla, sillä on vaikutusta pitkälle lapsuuteen aina aikuisuuteen asti. Lapsen tunteisiin vastaamattomuudella on näin pitkiä vaikutuksia, jotka muokkaavat kiintymysmallin muodostumista.

Kun lapsi kokee jonkin tilanteen stressaavaksi, kiintymyskäyttäytyminen aktivoituu ja lapsi hakee turvaa siitä aikuisesta, johon hänellä on muodostunut kiintymyssuhde (Hintsa 2011). Rusanen (2011, 47–59) tuo esiin, että parin vuoden ikäinen lapsi ahdistuu ja järkyttyy huomattessaan tutun henkilön lähtevän. Tällöin leikki vähenee ja itku lisääntyy selvästi johtuen siitä, että lapsi jää vieraan seuraan. Esimerkiksi lastensuojeluyksikköön siirtyminen tai vanhempien vierailu yksikköön voivat olla lapselle tällaisia vieraita tai stressaavia tilanteita, jolloin lapsen käyttäytymistä on syytä tarkkailla ja sen merkitys ymmärtää.

Silvén ja Kouvo (2010, 78–79) myöntävät Liisa Keltikangas-Järvisen selityksen siitä, että luontainen temperamentti vaikuttaa siihen, kuinka nopeasti ja voimakkaasti lapsi kokee uhkaa uusissa tilanteissa. Keltikangas-Järvisen mukaan temperamentti ei yksin kuitenkaan riitä valaisemaan, millä tavalla lapsi oppii säätelämään turvallisuuden tunnettaan vaan luottamus toisen saatavilla oloon jäsentyy aina suhteessa kiintymyksen kohteeseen.

5 KIINTYMYSSUHDEMALLIT

Tässä luvussa esittelemme aluksi tarkemmin Mary Ainsworthin kehittämän vierastilanteen, jonka avulla kiintymyssuhdetta ja sen laatua on tutkittu. Vierastilanteessa lasten ajatellaan käyttäytyvän eri tavalla sen mukaan, miten he ennakoivat kiintymyksen kohteen tai vieraan vastaavan heidän tunneviesteihinsä ja tarpeisiinsa. Vierastilanteen avulla on saatu selville erilaisia kiintymystyyppejä, joita ovat turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde. Määrittelemme tarkemmin nämä erilaiset kiintymystyypit myös tässä luvussa. Nämä erilaiset mallit näkyvät jatkuvasti esimerkiksi lastensuojeluyksikön arjessa lasten ongelmakäyttäytymisenä.

5.1 Vierastilanne

Mary Ainsworth kehitti (1978) vierastilanteen (SSP), jonka avulla voidaan tutkia miten lapsi toimii, kun hänen turvallisuuden tunnetta uhataan. Lasten ajatellaan käyttäytyvän eri tavalla sen mukaan, miten he ennakoivat kiintymyksen kohteen tai vieraan vastaavan heidän tunneviesteihinsä ja tarpeisiinsa. Ainsworthin mukaan yksivuotiaan tapa toimia vierastilanteessa on yhteydessä lapsen varhaisiin hoivakokemuksiin äidin kanssa. Hakeeko lapsi läheisyyttä, vältteleekö tai vastustaako hän kontaktia ja miten läheisyyden hakeminen katsekontaktien, kasvonilmeiden ja liikkeiden kokonaisuudessa ilmenee. Vierastilanteen kulku on tarkemmin liitteessä 1. (Hautamäki 2002, 35; Silvén & Kouvo 2010, 74–75.)

Ainsworth havaitsi kolme eri tavalla jäsentynyttä kiintymystyyppiä, joilla lapsi pyrkii ylläpitämään ja varmistamaan kiintymyksensä kohteena olevan henkilön saatavillaolon. Nämä kiintymystyypit ovat turvallisesti kiintynyt lapsi sekä kaksi erilaista turvatonta kiintymystyyppiä; välttelevästi kiintynyt lapsi ja ristiriitaisesti kiintynyt lapsi. (Silvén & Kouvo 2010, 75.) Rusanen (2011, 68–69) tuo esiin näiden edellä mainittujen lisäksi myös jäsentymättömästi turvattoman lapsen, kontrolloivasti turvattoman lapsen, muulla tavoin turvattoman lapsen sekä kiinnittymättömän lapsen. Seuraavaksi kuvailemme edellä mainitut kiintymystyypit tarkemmin.

5.2 Kiintymysmallit

Erilaiset kiintymyssuhdemallit vanhemman ja lapsen välillä eivät välttämättä aina ole pysyviä. Lapsi, joka on ollut turvattomasti kiinnittynyt omaan vanhempansa, voi mahdollisesti muodostaa vielä turvallisen kiintymyssuhteen. Päinvastaisesti turvallinen kiintymyssuhde ei takaa täydellistä suojaa elämän vaaroilta (Sinkkonen & Kalland 2001, 9). Lapsi tai nuori tarvitsee säätelyapua pelon ja kivun aistimuksiensa kanssa sekä ollessaan lohdutuksen tarpeessa. Näissä tilanteissa lapsella tai nuorella on kaksi vaihtoehtoa: avun pyytäminen tai sisäänpäin kääntäminen. (Mäkelä 2003, 29.)

Lapsen varhaisen kiintymyssuhteen laadulla on merkitystä myöhemmän sosiaalisen ja emotionaalisen kehityksen kannalta. Muun muassa turvallisen kiintymyssuhteen kautta stressin ja turhautumisen sietokyky on parempi. Lisäksi lapsen solmiessa uusia suhteita ikätovereihinsa hänen turvallisesta kiintymyssuhteesta peräisin oleva vastavuoroisuus ja toisen tunteisiin eläytyminen nousevat avainasemaan. (Sinkkonen 2001, 52.) Elämäntilanne vaikuttaa voimakkaasti kiintymyssuhteen laatuun. Tämän lisäksi myös vanhemman kiintymyssuhde omiin vanhempiinsa vaikuttaa hänen kykyynsä muodostaa turvallinen kiintymyssuhde oman lapsensa kanssa. (Lapsen ja vanhemman kiintymyssuhde [viitattu: 2.2.2011].) Jos todelliset ja toistuvat kokemukset ovat lapselle lohduttavia ja turvaa tuottavia, syntyy turvallinen kiintymyssuhde. Päinvastoin lapsen kokemat negatiiviset kokemukset, kuten toistuvat hylkäämiset, varastoituvat mieleen ja ilmenevät kaavamaisina käyttäytymismalleina, tunne-elämän vaikeuksina tai ruumiillisina oireina. (Sinkkonen 2008, 100–112.) Hoitajan ja lapsen kiintymyssuhteen laatu voidaan luokitella turvalliseen ja turvattomaan kiintymyssuhdemalliin.

5.2.1 Turvallinen kiintymyssuhde

Turvallisesti kiintynyt lapsi ilmaisee tuntemuksensa avoimesti, koska hän on oppinut, että äiti on aina saatavilla tarpeen vaatiessa. Lapsi tutkii ympäristöä kiinnostuneesti ja käyttää äitiä turvanaan. Hän ilmaisee läheisyyden tarpeensa erityisesti vierastilanteessa, nälän tai väsyn yllättäessä. Tällöin hän hakeutuu vanhemman läheisyyteen tai etsii tätä. Vanhemman lyhyenkin poissaolon päättymi-

nen saa lapsen ilahtumaan tai purskahtamaan huojentuneeseen itkuun. Ainsworthin mukaan luottavaisen lapsen äiti reagoi herkemmin lapsen viesteihin sekä tyynnyttää ja auttaa häntä tarvittaessa. (Silvén & Kouvo 2010,75.) Rusanen tuo esille kahdenkeskisen ajan tärkeyden. Turvallisen kiintymyksen syntymistä voi edistää kiinnostus lapsen älylliseen ohjaamiseen. Tämä voi ruokkia lapsen mielessä yleisempää käsitystä siitä, että olipa ongelma mikä tahansa, aikuinen on valmis paneutumaan hänen asioihinsa ja auttamaan häntä, mikäli lapsi ei selviydy itse. Aikuisen aidolla kiinnostuksella on valtava energisoiva vaikutus, mitä ei sovi vähätellä lapsen elämänlaadun kannalta. (Rusanen 2011, 20, 64–65.) Rusanen (2011, 62) mukaan turvallisesti kiintyneillä lapsilla on monipuolisemmat kyvyt ratkaista ristiriitatilanteita ja he ovat myös vähemmän aggressiivisia kuin turvatomasti kiintyneet lapset. Turvallinen kiintymyssuhde merkitsee myös hyvää sosiaalista kehitystä ja valmiuksia toimia samanikäisten kanssa.

Fieterissä turvallinen kiintymyssuhde miellettiin parhaana kiintymyssuhteena. Kyselyn vastausten mukaan tärkeänä pidettiin lapsen kuulemista ja näkemistä, tunteisiin ja tarpeisiin vastaamista, molemmin puolista luottamussuhdetta sekä aikuisen saatavuutta ja huolenpidon jatkuvuutta. Vastauksista ilmeni myös turvallisen kiintymyssuhteen kannalta tärkeäksi nousseina positiivisuus, lämpö, hellyys, lapsesta iloitseminen, katsekontakti ja usko toiseen ihmiseen, hyvään sekä itseensä. Läheisyyttä lapselle voidaan antaa esimerkiksi lasta imettämällä tai antamalla korvikemaitoa lasta sylissä pitäen. *”Se antaa parhaat eväät kohti kasvua aikuisuuteen.”* Aikuinen toimii samalla peilinä lapselle eikä hylkää lasta ja näin samalla aikuisen ennustettavuus nousee avainasemaan. Monista vastauksista ilmeni perusturvallisuuden tärkeys ja lapsen viestien ymmärtäminen. Fieterin työntekijät näkivät turvallisen kiintymyssuhteen lapsen kehitystä ja kasvua tukevana äidin ja vauvan välisenä symbioottisena suhteena. Lapsi muodostaa, (ainakin) yhden aikuisen kanssa, vuorovaikutuksessa käsityksen maailmasta ja muista ihmisistä. Vastauksissa huomioitiin, että turvallinen kiintymyssuhde vaikuttaa lapsen psyykkiseen ja fyysiseen kehitykseen suotuisasti ja lapsi kykenee osallistumaan ikäistensä lasten kanssa erilaisiin leikkeihin. Turvallinen kiintymyssuhde auttaa kasvamaan ihmisenä ja uskomaan itseensä, arvostamaan itseään ja muita, sietämään erilaisia tunteita ja reagoimaan niihin. Kun lapsi luottaa aikuiseen,

hän voi kokeilla rajojaan ja lapsesta kasvaa tasapainoinen tavallinen lapsi, jota pienet vastoinkäymiset eivät horjuta.

Lapsuuden jälkeisissä elämänvaiheissa turvallinen kiintymyssuhde ilmenee hyvänä itsetuntona ja psyykkisenä hyvinvointina (Turvallinen kiintymyssuhde, [viitattu 21.1.2012]). Turvallisella kiintymyssuhteella on siis pitkäkantoisia vaikutuksia, ei vain ennen kouluikää vaan myös läpi lapsuuden, nuoruusiän ja pitkälle aikuisuuteen (Hughes 2011, 20). Taustalla on omaan osaamiseen luottaminen, hyvyyteen ja rakastettavuuteen uskominen, sekä odotus muiden hyväksynnästä ja arvostuksesta itseään kohtaan. Turvallinen kiintymyssuhde vaikuttaa myös myönteiseen käsitykseen muista. Tämä ilmenee vuorovaikutustaitoina, sosiaalisuutena ja luottamuksena muiden apuun ja tukeen, kun itse on avun tarpeessa sekä valmiutena antaa muille apua ja tukea silloin, kun muut sitä tarvitsevat. Turvallinen kiintymyssuhde läheisen ihmisen kanssa johtaa ahdistuksen helpottumiseen, myönteisiin tunteisiin yhdessäoloa kohtaan, läheisyyteen ja sitoutumiseen pitkäaikaisiin parisuhteisiin. Turvallisesti kiintynyt kykenee kuvailemaan sekä positiivisia että negatiivisia lapsuuden muistojaan avoimesti ja johdonmukaisesti. Olenaisinta turvalliselle kiintymykselle on se, ettei muistoja ole torjuttu. (Turvallinen kiintymyssuhde, [viitattu 21.1.2012].)

Kysymykseen ”Näkykö turvallinen kiintymyssuhde Fieterin arjessa” vastanneista neljä kertoi sen näkyvän vähän ja loput kaksi vastasivat, että se ei näy lainkaan. Turvallinen kiintymyssuhde näkyy Fieterissä siten, että lapset hakeutuvat aikuisen, lähinnä oman hoitajan läheisyyteen ja saavat huomiota. Silti se on enemmän korvike lapselle, jolla on omat vanhemmat. Yhdessä vastauksessa ilmeni vanhempien vaihteleva huolenpito sisarusten kohdalla: *”Kun eri-ikäisiä sisaruksia on hoidossa, niin on nähtävissä, että vanhemmat ovat jossain vaiheessa huolehtineet ja jaksaneet kantaa vastuuta paremmin kuin toisessa vaiheessa.”* Työntekijöissä turvallinen kiintymyssuhde näkyy vastausten mukaan paljon, mutta lapsissa vähän. Työntekijät auttavat lapsia perusluottamuksen kehittämisessä, että lasten ei tarvitse selvitä yksin. Hellyys, huolenpito ja tunteiden peilaaminen/opettelu ovat osa kiintymyssuhteen opettelua. Lasten näkökulmasta turvallinen kiintymyssuhde näkyi joillakin enemmän terveenä toisten sekä itsen arvostamisena ja tunneilmaisuna, kun taas toisilla se ei näy juuri ollenkaan.

5.2.2 Turvaton kiintymyssuhde

Turvattomassa kiintymyssuhteessa kiintymysjärjestelmän toiminta on häiriintynyt. Tällainen kiintymys syntyy vähitellen, koska aikuinen ei vastaa lapsen hätään tai reagointitapa on epäjohdonmukainen. Lapsi etsii jonkin uuden tavan, joka saa aikuisen hoivaamaan häntä edes vähän. (Rusanen 2011, 65.) Fieterissä turvaton kiintymyssuhde miellettiin ns. huonommaksi kiintymyssuhteeksi, jossa lapsi on jäänyt turvattomaksi suhteessa pääasialliseen hoitajaansa. Vastausten mukaan lapsi ei luota itseensä, pyrkii selviytymään yksin omin keinoin, hänen vaikea vastaanottaa apua, eikä luota aikuiseen tai muihin lapsiin. Henkilökunnan näkemyksen mukaan turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi voi myös tarrautua kehen tahansa aikuiseen. Lapsen elämässä epäonnistumiset tuottavat suurta tappiota, kun hän ei ole saanut myönteistä, turvallista kokemusta varhaislapsuudessaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Lapsi voi tällöin vahingoittaa itseään tai muita, kokeilla rajoja ja hän voi myös pelätä yksin tai pimeässä nukkumista. Vastanneiden mielestä lapsi ei ole välttämättä varhaislapsuudessaan saanut tarvitsemaansa tyydytystä, perustarpeista ei ole huolehdittu ja lapsi on tottunut että äiti tai isä ei ole saatavilla tai se on epävarmaa. Esille tuotiin myös se, että lapsi on mahdollisesti joutunut huolehtimaan sisaruksistaan tai vanhemmistaan. Seuraavaksi tuomme esiin tarkemmin erilaiset turvattomat kiintymyssuhdetyytit.

5.2.2.1 Välttelevästi kiintynyt lapsi

Välttelevästi kiintynyt lapsi on oppinut luottamaan itseensä, koska läheisyyttä ei ole ollut aina saatavilla samalla tavalla kuin turvallisessa kiintymyssuhteessa. Lapsi ei käytä kielteistä tunteidensa ilmaisua, vaan joutuu kehittämään muita kehitystasonsa mukaisia keinoja säädelläkseen tunnetilojaan. Lapsen tutkiessa ympäristöä ja samalla kohdatessaan epävarmuutta, näyttää hän suhtautuvan tilanteeseen rauhallisesti, eikä hän hae läheisen ihmisen läheisyyttä, vaan jatkaa leikkimistä. Hän voi hyväksyä vieraan aikuisen leikkialoitteet, jos vanhempi ei ole paikalla tai jopa lohduttaa itseään. Erotilanteen jälkeen lapsi ei hae vanhemman läheisyyttä eikä ilmaise ilahtumistaan, vaikka hän olisi hetkeä aikaisemmin itkenyt itsekseen. Tällaisten lasten vanhemmilla on saattanut olla vaikeaa pitää lasta fyysisesti lähellä ja he ovat hoivanneet lasta etäältä. Vanhemmat ikään kuin pakottavat lapset esinemaailman pariin sekä vanhempien ja lapsen välinen vuoro-

vaikutus on rajoittunutta ja keskustelu lyhyttä. Tällaisten lasten tunneilmaisu on estynyttä tai vähintään neutraalia, ja he kätkevät vihan ja surun sisäänsä sekä uhmaavat rajoja. (Hautamäki 2002, 36–37 ; Silvén & Kouvo 2010, 76–77; Rusanen 2011,65–66.)

Välttelevästi kiintynyt lapsi Fieterin henkilökunnan vastausten mukaan suhtautuu itseensä vähättelevästi, läheisyys ei ole lapselle ”tuttua”, lapsi vetäytyy omiin oloihin eikä mikään kiinnosta. Lapsi ei näytä tunteitaan, hän on kiltti, ei ota katsekontaktia ja uuteen totuttelu vie aikaa. Kyselyn mukaan välttelevästi kiinnittyneelle lapselle myös keskittyminen on vaikeaa, hän väheksyy itseään ja hänen on vaikea ottaa hellyyttä vastaan. Lapsi on näin tyytynyt kohtaloon olla saamatta huomiota, yrittää pärjätä itsekseen sekä on huomaamaton.

5.2.2.2 Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi

Ristiriitaisesti kiintynyt lapsi on tottunut epäjohdonmukaiseen läheisyyteen. Joskus äiti vastaa lapsen hätään, joskus ei. Aikuinen saattaa reagoida vain voimakkaisiin viesteihin, jolloin lapsi oppii, että ainoa keino saada aikuisen huomio on ylidramaattinen itkeminen, määräileminen, valittaminen ja huutaminen. Aikuinen on saattanut kokea lapsen uhmakkuuden vaikeaksi ja suhtautua vaihtelevilla tavoilla lapsen tunteenilmauksiin tai on ollut välinpitämätön, vihamielinen tai ankara lapselle. Ristiriitaisesti turvaton lapsi saattaa olla vanhempiaan kohtaan myös passiivinen. Uudet kokemukset herättävät lapsessa hätäntymistä ja nopeasti kasvavaa epävarmuutta, eikä läheisen aikuisen läsnäolo sitä täysin poista. Erotilanteessa lapsi saattaa ahdistua voimakkaasti ja mennä täysin pois tolaltaan. Vieraan aikuisen lohdutus voi pahentaa tilannetta. Vanhemman paluu voi herättää lapsessa ristiriitaisia tunteita. Lapsi ilmaisee tarpeensa selvästi, mutta odottaa vanhemman tekevän aloitteen. Lapsi voi takertua vanhempaansa, mutta heti seuraavaksi olla jo rimpuilemassa vanhemman otteesta pois ja vastustella läheisyyttä. Ristiriitaisesti kiintyneet lapset ovat voimakkaasti riippuvaisia aikuisista, haavoittuvia ja heillä on heikko kyky itsenäistyä sekä heillä on taipumus käyttäytyä aggressiivisesti. (Hautamäki 2002, 37–38 ; Kronqvist & Pulkkinen 2007, 100; Silvén & Kouvo 2010, 77; Rusanen 2011 67–68.)

Rusanen (2011, 270–274) tuo esiin myös sen, että ristiriitaisesti kiintyneillä lapsilla on vaikeuksia toimia uusissa tilanteissa ja selviytyä älyllisistä haasteista. He eivät ole myöskään yhtä aktiivisia uusissa tilanteissa eivätkä kykene ratkaisemaan ongelmia yhtä tehokkaasti ja joustavasti kuin turvallisesti ja välttelevästi kiintyneet lapset. Rusasen mukaan tällaiset lapset ovat usein myös avuttomia, passiivisia ja helposti turhautuvia. Nuoruusiässä, ristiriitaisesti kiintyneillä lapsilla, on havaittu olevan ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia.

Fieterin henkilökunta näki ristiriitaisesti kiintyneen lapsen omaavan epävakaan kokemuksen kiintymyssuhteesta, lapsi ei luota aikuiseen ja hän ahdistuu, kun ei voi ennakoida tilanteita. Vastausten mukaan lapsi ”lukee” tarkasti aikuista ja tämän tunteita. Lapsi on omistushaluinen, mustasukkainen tai toisaalta raivoissaan ja haluaa tappaa kaikki eli lapsen tunne-elämä on ailahtelevaa. Myös lapsen toimintaa on vaikea ennakoida. Vastausten mukaan lapsi saa yleensä huomiota kielteisellä käytöksellä.

5.2.2.3 Jäsentymättömästi turvaton lapsi

Jotkut lapset käyttäytyvät pelokkaasti, oudosti tai äärimmäisen ristiriitaisesti vierastilanteen aikana. Tällainen kiintymyskäyttäytyminen ilmenee monella eri tavalla. Se saattaa näkyä ristiriitaisina toimintojen sarjoina, kaavamaisesti toistuvina toimintoina tai omituisina asentoina. Lapsi voi esimerkiksi hakata päätä seinään, heijata itseään, jähmettyä paikalleen, liikkua äärimmäisen hitaasti tai jopa selvästi pelätä vanhempansa jännittyneenä, kun vanhempi palaa erotilanteen jälkeen takaisin. Tällaiset lapset kasvavat useimmiten perheissä, joissa esiintyy usein traumaattisia kokemuksia, kuten perheväkivaltaa, alkoholismia, mielenterveyshäiriöitä ja lapsen pahoinpitelyjä. Vanhemmat toimivat arjessa pelokkaasti tai pelottelevasti. Myös lapsen tunnemaailma voi olla kaoottinen ja hänen on vaikea muodostaa tuntoa itsestään. Jäsentymättömien lasten emotionaalinen häiriö on muita turvattomasti kiintyneitä suurempi, koska nämä eivät ole kyenneet kehittämään lapsuuden hoivan aikana riittäviä strategioita pelkojensa ja turvattomuutensa hallitsemiseksi. Tällöin lapsella on myös suuri riski kehittää käyttäytymisen ongelmia. Lapset ovat biologisesti viritettyjä hakemaan vanhempansa läheisyyttä ja tällaisissa tilanteissa lapsi kokee saavansa sekä pelkoa että lohtua pelottavaan

tilanteeseen vanhemmaltaan. Tällaiset lapset ovat hyvin lojaaleja vanhemmilleen peloistaan huolimatta. Kiintymys voittaa siis pelon. Tällainen kiintymyssuhde voi tulevaisuudessa heikentää nuoren kykyä itsenäistyä. Ulkopuolisen hoidon ja hoi-
van tarve on usein kohdalla, kun lapsen perushoiva on puutteellista eikä hänen fyysisiä ja psyykkisiä tarpeitaan huomioida. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 101; Silván & Kouvo 2010, 77–78; Rusanen 2011, 68–69.)

Jäsentymättömästi kiintynyt lapsi elää Fieterin vastausten mukaan kaaoksessa, jossa tapahtumat ja asiat eivät ole hallittavissa. Tällaiset lapset ovat impulsiivisia, eivätkä pysty esimerkiksi suunnittelemaan. Henkilökunnan mukaan lapsi on liiankin tuttavallinen kaikille vieraillekin ihmisille. Tämä ilmenee esimerkiksi siten, että lapsi menee vieraan syliin juttelemaan. Vastauksissa ilmeni myös, että lapsi on tällöin tunnereaktioiltaan hallitsematon.

5.2.2.4 Kontrollivoivasti turvaton lapsi

Rusasen mukaan lapsen ja vanhemman roolit ovat kääntyneet päinvastaisiksi kontrolloivasti turvattomassa kiintymyssuhdemallissa. Kontrollivoivasti turvaton lapsi ohjaa vanhempiaan vihamielisesti, rankaisevasti tai huomiota hakevasti. (Rusanen 2011, 69.) Tällainen lapsi on Fieterin henkilökunnalle tehdyn kyselyn mukaan ns. iholla ja hän ottaa tilanteen haltuun ja haluaa hallita. Toisaalta lapsi haluaa myös omistaa toisen. Lapsi pyrkii hallitsemaan koko yhteisöä korostuneesti ja hänellä on pakonomainen tarve pitää ”langat käsissään”. Lapsi voi olla paranoidinen, ahdistunut ja pelokas. Vuorovaikutus on heidän mukaansa vääristynyttä ja mahdollisesti aggressiivista. Vastauksissa ilmeni myös, että tällainen lapsi kuuntelee koko ajan aikuisten puheita, hänen on vaikea olla yksin huoneessaan, nukahtamisen kanssa on ongelmia sekä lapsi pelkää pimeää. Esille tuli myös se, että lapsella syöminen ”tihkaisee” ja hän on varuillaan koko ajan.

5.2.2.5 Muulla tavoin turvaton lapsi ja kiinnittymätön lapsi

Muulla tavoin turvaton lapsi eroaa kaikista edellä mainituista kiintymysmalleista. Tähän malliin kuuluva lapsi voi esimerkiksi vierastilanteessa kääntyä vieraan henkilön puoleen, kun äiti palaa huoneeseen. Myös kaikkien edellä mainittujen mallien sekamuodot luokitellaan tähän ryhmään. (Rusanen 2011, 69.)

Täysin kiinnittymättömiä lapsia tapaa harvoin. Laitoksissa kasvaneiden, äärimmäisessä puutostilassa eläneiden tai ulkomailta adoptoitujen lasten kohdalla on kuitenkin voinut käydä niin, että lapsella ei ole ollut ketään aikuista, johon kiinnittyä. Tämä voi johtaa kontaktihäiriöön, jossa lapsi ei pyri muiden ihmisten joukkoon lainkaan. (Kalland 2002, 214–215.)

6 KIINTYMYSSUHDEVAURIOT

Edellisessä luvussa määrittelimme erilaisia kiintymysmalleja. Miten turvattomat kiintymysmallit sitten syntyvät? Kiintymyssuhdevaurioiden syntymisen taustalla on monenlaisia tekijöitä ja nämä kehityksen ongelmat koskevat meitä kaikkia. Erityisesti sosiaalialalla työskentelevän lastensuojelun ammattilaisen tulee ymmärtää mistä syystä lapsi on jäänyt aikanaan vaille terveitä hoivakokemuksia ja miksi lapsi käyttäytyy niin kuin käyttäytyy. Selvitettyään tämän lastensuojelun ammattilainen tietää paremmin, miten korjata näitä vuorovaikutussuhteen häiriöitä.

Lähes viidesosa suomalaisista teinityöistä kärsii masennusoireista, 13 %:lla 15–16 –vuotiaista pojista ei ole yhtään ystävää ja 25 % on kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana. Nuorten masennus ja aggressiivisuus syntyvät kasautuvan kehityksen lopputuloksena. Varhaislapsuuden aikana vinoutunut kehitys saa siis uutta vahvistusta myöhemmistä kokemuksista. (Rusanen 2011, 295–296.) Usein muun muassa myös omien vanhempien kasvatuskokemukset siirtyvät sukupolvelta toiselle. Yksittäinen riskitekijä ei johda automaattisesti minkään häiriön syntyyn, vaan taustalla on useiden riskitekijöiden kasautuma. Päivähoidolla on aina ajateltu olevan positiivinen vaikutus lapsen sosiaaliseen kehitykseen, mutta myös se voi olla yksi riskitekijä. Tässä luvussa esittelemme näitä häiriöiden syntymisen tausta- ja riskitekijöitä tarkemmin. Myös lapsia laiminlyövien perheiden vuorovaikutuksessa on havaittavissa tiettyjä tunnusomaisia piirteitä. Tuomme esiin myös näitä piirteitä ja kerromme, millaista vuorovaikutus on lapsen ja vanhemman välillä perheessä, jossa lapsia laiminlyödään.

6.1 Kiintymyssuhdevaurioiden syntymisen taustat ja riskitekijät

Sanalla kasvatus on ollut kielteinen kaiku, joka on peräisin ajalta, jolloin kasvatus oli yhtä kuin ankaruus ja vallan käyttö. Ruumiillista rangaistusta pidettiin hyväksyttävänä kasvatusmetodina kotona ja koulussa. Ajoista, jolloin käytettiin vielä koivuniemen herraa, remmiä, luunappeja, tukkapölyä ja selkäsaunaa, ei ole kulunut vielä paljoakaan aikaa. Rusasen mukaan aikuiset eivät osaa vielääkään pu-

hua siitä, miten paljon kipuja ja pelkoa näillä metodeilla on aiheutettu. Näiden kokemusten vuoksi aikuiset ovat sisäistäneet itsestään hyvin kielteisiä kuvia ja nämä kokemukset saattavat tulla esiin suhtautumisessaan omiin lapsiin. (Rusanen 2011, 75.) Kallandin (2002, 207) mukaan kiintymyssuhdevauriot kulkevat usein sukupolvelta toiselle. Äiti on voinut kokea omassa lapsuudessaan laiminlyöntiä ja toistaa samaa omien lastensa kohdalla. Toisaalta tämä ei päde kaikkiin, vaan toiset vanhemmat pystyvät luomaan turvallisen suhteen lapsiinsa omista kokemuksistaan huolimatta. Suomessa lapsia kasvatetaan usein ns. välittelevän mallin mukaan, mikä voi näkyä myös lastensuojeluyksikön arjessa lasten käyttäytymisessä. Tällaisessa kasvatustavassa tyypillistä on ennenaikaisen itsenäisyyden ja yksin selviämisen ihannoiti. Tämä on kuitenkin kehityksen kannalta hyvin tuhoavaa.

Lapsen yksilölliset tekijät, kuten synnynnäiset ominaisuudet ja temperamentti, sekä perheeseen, verkostoon ja ympäröivään yhteiskuntaan liittyvät tekijät suojaavat lapsen kehitystä. Edellä mainitut voivat kuitenkin myös toimia haittatekijöinä ja olla riskejä lapsen kehitykselle. Kasvavan lapsen hyvinvointiin vaikuttavat monet ulottuvuudet ja tekijät. DeKlyen ja Greenberg (2008) ovat esittäneet ulottuvuuksia, joiden yhteisvaikutusta tulisi arvioida lapsen taustoja ja ongelmia mietittäessä. Näitä ulottuvuuksia ovat turvaton kiintymyssuhde, vanhemmuuden tehottomuus tai toimimattomuus, perheen kokemat vastoinkäymiset ja riskit sekä lapsen biologinen haavoittuvuus (esim. vammat ja temperamentti). Esimerkiksi perheen taloudellinen tilanne voi kuormittaa arkea ja vanhemman jaksamattomuus lapsen hoidossa voi johtaa hänen vetäytymiseensä ja välittyä lapselle kiintymyssuhteen katkoksina. Tämä taas voi vuorostaan rasittaa lapsen kehittyvää tunnesäätelyä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 46–48.)

Jo vauvaikäisillä voidaan havaita psyykkisiä häiriöitä ja useimmiten näiden häiriöiden ilmeneminen liittyy varhaiseen hoivasuhteeseen. Psykkisten- ja vuorovai-
kutussuhdehäiriöiden kehittymisen taustalla on yleensä useiden riskitekijöiden kasautuminen. Yksittäinen riskitekijä ei automaattisesti johda minkään tietyn häiriön syntyyn. Häiriön syntymiseen vaikuttavat yhtäaikaisesti ilmenevät suojaavat tekijät. Tärkein yleisenä pidetty suojaava tekijä on se, että vanhempi kykenee

vastaamaan lapsen iänmukaisiin emotionaalisiin ja konkreettisiin tarpeisiin. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].)

Varhaista suhdetta uhkaavia riskitekijöitä tiedetään useita. Riskitekijät voivat liittyä vanhempaan, lapseen ja vuorovaikutussuhteeseen. Ne voivat olla biologisia, sosiaalisia tai psykologisia. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].) Lasten laiminlyönnin on havaittu olevan yhteydessä perheen alhaiseen sosiaaliluokkaan, äidin alhaisempaan koulutustasoon, teiniäitiyteen ja monilapsisuuteen. Usein taustalla voivat olla myös vanhempien päihdeongelma, mielenterveysongelma, äidin masennus, stressi tai yksinäisyys. (Kalland 2002, 207–209.) Savonlahti ([viitattu 26.1.2012]) lisää riskitekijöihin vielä hedelmättömyyshoidot, adoptiovanhemmuuden, väkivaltaisen parisuhteen, huonot vanhemmuuden kyvyt, köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytyneisyyden. Myös lapsen somaattisen vakavan sairauden, keskosuuden, synnyntäisen somaattisen vamman ja kehitysvammaisuuden on tiedetty kasvattavan riskiä varhaisen vuorovaikutuksen häiriöihin.

Traumaperäinen stressihäiriö on myös yksi selkeä riskitekijä aiheuttamaan lapselle kiintymyshäiriön. Traumaperäinen stressihäiriö liitetään äkilliseen yksittäiseen tapahtumaan, toistuvaan traumaan tai pitkäkestoiseen stressiin. Kun lapsi kärsii traumaperäisestä kiintymyshäiriöstä, hänen luottamus aikuisiin on rikkoutunut. Aikuinen voi olla mukava ja vastata lapsen tarpeisiin silloin, kun hänen oma tilanne on hyvä ja lapsi on oppinut tämän. Seuraavana hetkenä sama aikuinen ei vastaakaan lapsen tarpeisiin, on arvaamaton, aggressiivinen tai reagoimaton. Tällaiset tilanteet saavat lapsen luottamaan vain itseensä ja toimimaan vain itsensä varassa. Varhaislapsuudessa tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun on havaittu vaikuttavan haitallisesti aivojen, persoonallisuuden, käyttäytymisen ja tunne-elämän osa-alueille. Traumaattiset kokemukset vaikuttavat myös siihen, että elimistön stressihormonitaso on jatkuvasti koholla. Se häiritsee erityisesti muistin kehitystä ja toimintaa. (Poutiainen 2009.)

Lapsen kasvuympäristöllä ja aikuisten antamalla huomiolla on merkittävä vaikutus kiintymyssuhteelle, tapahtuipa kasvatus sitten kotona, päiväkodissa tai lastensuojeluyksikössä. Rusanen (2011, 17) tuo esiin sen, että kiintymyssuhde voi vaurioitua myös turvallisessa ympäristössä, kuten päivähoidossa. Pelkästään se,

että lapsi joutuu eroon hänelle tärkeistä ihmisistä, voi vaurioittaa kiintymyssuhdetta. Jos lapsen hätään tässä tilanteessa ei vastata asianmukaisella tavalla, vaan lapsesta pysytään etäällä, on vahingoittumisen riski suuri. Rusanen korostaa erityisesti sitä, että lapsi ei tarvitse isoa ryhmää ympärilleen kehittyäkseen sosiaalisesti. Lapselle ei ole hyväksi, kun hän joutuu kilpailemaan aikuisen huomiosta (Kuisma 2011). Keltikangas-Järvinen (2010, 200–221) on Rusasen (2011) kanssa samaa mieltä. Hän tuo esiin päivähoidon negatiivisia vaikutuksia lapseen. Monet tutkimukset osoittavat, että varhain aloitettu päivähoito ensimmäisen ikävuoden aikana lisää lapsen aggressiivisuutta, levottomuutta ja muita käytösongelmia, eikä lapsen sosiaalisuutta niin kuin on aina oletettu. Ensimmäisen ikävuoden jälkeen on tärkeää kiinnittää huomio hoitotuntien määrään ja ryhmän kokoon, ei niinkään hoidon laatuun. Mitä lyhyempiä hoitopäiviä ja mitä pienemmässä ryhmässä lapsi on, sitä vähemmän lapsella on sosiaalisia ongelmia. Joissakin päiväkodeissa jopa kielletään pitämästä lapsia liikaa sylissä, etteivät he totu siihen liikaa ja vaatisi aina vain enemmän aikuisten huomiota. Todellisuudessa mitä enemmän läheisyyttä lapselle voi antaa, sitä onnellisemmassa asemassa hän on. (Rusanen 2011, 17.) Päiväkotien ongelmakohtia kiintymyssuhteen laadun heikkenemiseksi ovat henkilökunnan vaihtuvuus, ryhmien suuruus, lasten kilpaileminen huomiosta, henkilökunnan riittämättömyyden tunne, erityisen tuen tarpeessa olevien lapsien lisääntyminen, resurssien niukkuus ja hoitajien asenne. (Rusanen 2011, 20–22.)

Kiintymyssuhdeteorian tulkinnassa näkyy myös mielipiteiden jakautuminen. Korkeakiven mukaan kehitysneuropsykologian dosentti Nina Sajaniemi on asiasta eri mieltä. Sajaniemen mielestä tärkeintä on laadukas varhaiskasvatus. Hänen mukaansa se tukee lapsen kehitystä ja suojaa lasta kodin ongelmilta. Sajaniemi tuo esiin myös erilaisia tutkimustuloksia, jotka toteavat sen, että äidit voivat paremmin ollessaan töissä. Kun äiti voi hyvin, lapsikin voi hyvin. Sajaniemen mukaan lapsi voi kiintyä moneenkin ihmiseen. Hänen mielestään ajatus vain yhteen tai kahteen aikuiseen kiinnittymisestä on kapeasti tulkittua kiintymyssuhdeteoriam. (Korkeakivi 2012, 8-11.)

6.2 Vuorovaikutus perheessä, jossa lasta laiminlyödään

Lapsia laiminlyövien perheiden vuorovaikutuksessa on havaittavissa tiettyjä tunnusomaisia piirteitä. Tällaisia ovat lapsen jatkuva torjuminen tai väheksyminen, nimittely, julkinen nöyryyttäminen, huutaminen, kiroileminen, uhkaaminen tai lapsen pahoinpitely. Usein lapsi joutuu myös todistamaan vanhempien välistä väkivaltaa ja pelkäämään vanhempiansa tai toisen vanhemman puolesta. Joskus lasta voidaan jopa rohkaista epäsosiaaliseen tai rikolliseen käyttäytymiseen ja opastaa käyttämään päihteitä. Laiminlyönti voi olla myös reagoimattomuutta lapsen viesteihin tahallisesti tai tahattomasti esimerkiksi masentuneisuuden vuoksi. Vanhempi ei välttämättä käytä tämän nimeä, katso silmiin tai edes puhu hänelle kuin vain välttämättömissä tilanteissa. (Kalland 2002, 207–209.) Tällainen kohtelu lapsia kohtaan voi olla oman lapsuuden ikävien kokemusten toistamispakkoa, mutta lapsi kokee aina avuttomuutta, kipua, kauhua ja jopa kuoleman pelkoa joutuessaan tällaisen tilanteen uhriksi (Rusanen 2011, 76).

6.3 Kiintymyssuhdevaurioisen lapsen oireilu

Kuten jo aikaisemmin toimme esiin, turvattomassa kiintymyssuhteessa kiintymysjärjestelmän toiminta on häiriintynyt. Tällainen kiintymys syntyy vähitellen, koska aikuinen ei vastaa lapsen hätään tai reagoititapa on epäjohdonmukainen. Turvaton kiintymyssuhde voi aiheuttaa kiintymyshäiriöitä, jotka ilmenevät monella eri tavalla. Lapsen tullessa lastensuojeluyksikköön, varhaislapsuuden kiintymyssuhteen epävarmuustekijät eivät välttämättä ole enää vaikuttamassa. Lapsi on esimerkiksi siirretty pois sekasortoisesta kodistaan, jossa häntä on kohdeltu kaltoin. Pelkästään ympäristön muutos tekee lapselle hyvää, mutta lastensuojeluyksikköön tulevalle lapsella on usein pitkäaikaisia varhaisten kokemusten jälkiseurauksia. Lastensuojelun ammattilaisen rooli on pyrkiä korjaamaan näitä käyttäytymisen ongelmia ja kiintymysvaurioita. (Jernberg & Booth 2003, 44.) Kiintymyssuhdehäiriöt näkyvät Fieterin arjessa ja lapsien käyttäytymisessä kaikkien kyselemme vastausten mukaan jollain tavalla päivittäin. *”Onhan se pohja, jolle lapset on rakennettu.”* Fieterin kokemat häiriöt näkyvät käytöshäiriökäyttäytymisenä, lapset ovat takertuvia ja kontrolloivia, kokeilevat rajoja ja ovat tottelemattomia. Epäluottamus aikuisia kohtaan, tuhoava käyttäytyminen itseä ja muita kohtaan, raivoaminen ja aggressiot kohdistuen ihmisiin ja esineisiin kuuluvat kiintymys-

suhdehäiriökäyttäytymiseen Fieterissä. Lasten käytös on epävakaata, heidän on vaikea nimetä tunteitaan ja riitely muiden lasten kanssa on tavanomaista sosiaalisissa tilanteissa. Fieterin kiintymyssuhdehäiriöisillä lapsilla on usein myös heikko itsetunto sekä halu pitää hallinta itsellään ja näin valtataistelut näkyvät heidän arjessaan usein.

Psyykkisiä häiriöitä voidaan havaita jo vauvaikäisillä, mutta lapsen vakavampi oireilu tulee esiin yleensä vasta myöhemmissä ikävaiheissa. Useimmiten häiriöiden ilmeneminen liittyy varhaiseen hoivasuhteeseen. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpää on arvioida myös hoivasuhdetta. Alle 3-vuotiaiden arviointiin käytetään apuna muun muassa videointia ja puolistrukturoituja haastattelumenetelmiä. On tärkeää, että tutkimus perustuu puolueettomaan vuorovaikutuksen havaintoihin sekä vanhemman omaan kokemukseen vuorovaikutuksesta. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].)

Nykyään kansainvälisessä käytössä on ollut diagnostinen tautiluokitus 0-3-vuotiaille lapsille (Zero to Three Diagnostic Classification of Mental Health and Developmental Disorders of Infancy and Early Childhood). Tämä on antanut ensimmäistä kertaa mahdollisuuden vuorovaikutushäiriöiden luokitteluun, mutta se huomioi myös kehityksellisen näkökulman. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].) Seuraavaksi kuvaamme tarkemmin näitä vuorovaikutuksen häiriöitä, jotka nykyään voidaan jo diagnosoida. Lastensuojeluyksikössä tällainen oirehdinta voi näkyä päivittäin.

Traumaperäinen stressihäiriö. Traumaperäinen stressihäiriö näkyy lapsen käyttäytymisessä monella eri tavalla. Keskeistä siinä on lapsen pyrkimys kontrolloida itse kaikkea. Hän on kykenemätön luottamaan hänestä huolehtiviin aikuisiin. Usein nämä lapset eivät suoriudu koulussa kyllin hyvin kykyihinsä nähden. Lapsella on vaikeuksia hankkia ystäviä ja hän saattaa olla kiusaajan roolissa. Lapsi ei halua olla aikuisen lähellä, jos aikuinen yrittää lähestyä tai halata häntä. Lapsi hyväksyy aikuisen läheisyyden ja käyttäytyy erityisen suloisesti tilanteissa, joissa hän haluaa aikuiselta jotain. Lapsi riitelee jatkuvasti jopa täysin vähäpätöisistä asioista. Tavanomaista käytöstä on myös omien ja toisten tavaroiden rikominen, eläimien vahingoittaminen, varastelu ja epäuskottavien selitysten kek-

siminen tavaroiden alkuperästä. Vaikka lapsi jää kiinni häneltä kiellettyjen asioiden tekemisestä, ei hän myönnä syyllisyyttään. Raivokohtaukset pitkittyvät ja lapsi voi kerätä ja piilotella ruokaa. (Poutiainen 2009.)

Mielialahäiriöt. Lapsella mielialahäiriöistä masennuksen oireet ilmenevät masentuneena mielialana tai ärtyneisyytenä. Lapsella ei koe mielenkiintoa tai mielihyvää hänen iänmukaisista aktiviteeteista. Masennuksen oireet voivat näkyä myös niin, että lapsella ei ole kykyä osoittaa mieltään, itkeminen lisääntyy ja sosiaalisissa suhteissa aloitteiden tekeminen on vaikeaa. Myös nukkumisen ja syömisen häiriöt saattavat liittyä masennukseen. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].)

Sopeutumishäiriöt. Sopeutumishäiriöt ovat lapsilla tavallisia, mutta niihin on syytä kiinnittää huomiota. Esimerkiksi perheen muutto, lastensuojeluyksikköön siirtyminen ja oma tai perheenjäsenen sairastuminen ovat asioita, joihin lapset reagoivat hyvin yksilöllisesti ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapsen tunneoireilu saattaa näkyä lapsen vetäytymisenä ja vakavuutena. Käyttäytymisen oireina on rauhattomuutta ja vastustavaa käyttäytymistä sekä erilaista taantumista jo saavutetuista iänmukaisista taidoista. Sopeutumishäiriöissä tällaiset oireet ovat kuitenkin aina lyhytkestoisia. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].)

Säätelyhäiriöt. Säätelyhäiriöillä tarkoitetaan lapsen vaikeuksia säädellä omia fysiologisia toimintojansa, emotionaalista tilaansa, motoriikkaansa ja aistimuksiensa. Säätelyhäiriöt kuvaavat kehittyvän keskushermoston poikkeamia kyvyssä hallita sinne tulevia aistimuksia. Yliherkässä säätelyhäiriössä lapsi reagoi erityisen voimakkaasti kosketukseen, ääniin, valoihin tai muihin aistimuksiin. Aktiivinen tai aggressiivinen säätelyhäiriö sisältää sekä aistimuksellista yli- ja aliherkyyttä, että liikunnallista koordinaatiovaikeutta ja keskittymättömyyttä. Nämä lapset kärsivät jo varhaisesta lapsuudesta asti ylivilkkaudesta ja aggressiivisuudesta. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012]; Mäkelä, [viitattu 9.2.2012]).

Nukkumis- ja syömiskäyttäytymisen häiriöt. Pienen lapsen psyykinen oireilu on useimmiten kokonaisvaltaista ja näkyy kehon tuottamina erilaisina toimintoina. Ongelmat näkyvät lapsen arjessa tärkeillä alueilla, kuten nukkumisessa ja syömisessä. Näissä esiintyvät oireet ovatkin tavallisia ja saattavat liittyä hyvin erilaisiin vaikeuksiin. Uni-valve -rytmin kehittyminen kolmen ensimmäisen elinvuoden aikana liittyy voimakkaasti vuorovaikutussuhteisiin. Usein näihin ongelmiin löytyy yhteys kuitenkin perheen stressistä ja vanhemman masennuksesta. Tavallisimpia esille tulevia ongelmia ovat nukahtamiseen liittyvät vaikeudet ja tiheät, toistuvat heräämiset yön aikana. Tärkeintä vuorovaikutussuhteen kannalta on vanhemman kokemus nukkumisen ja syömisen vaikeuksista sekä näihin liittyvästä itkusta. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].)

Myös erilaiset lapsen syömiseen liittyvät hankaluudet ovat tavallisia. Syömiseen liittyvissä ongelmissa on tärkeää poissulkea ensin somaattisten sairauksien mahdollisuus. Syömisvaikeuksiin saattaa joskus liittyä nopeasti paheneva vuorovaikutuksen kielteinen leimautuminen sekä lapselle että aikuiselle. Tällaisissa tilanteissa vuorovaikutuksen hoitamisella on kiire, ja hoito on usein vaativaa ja pitkäaikaista. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].)

Fieterin vastaava ohjaaja nimeää yksikön lapsilla olevan ongelmia tunne-elämässä, vuorovaikutuksessa ja käytöksessä. Vuorovaikutusongelmilla hän uskoo olevan tekemistä kiintymyssuhteen kanssa. Osa lapsista on nähnyt väkivaltaa ja traumatisoitunut, myös migreeniä, astmaa ja ADHD:ta esiintyy yksikön lapsilla mainittavasti. Edellä mainitut ongelmat esiintyvät vastaavan ohjaajan mukaan muun muassa lasten aggressiivisuutena, käytöshäiriöinä, levottomuutena, kovaäänisyytenä, kouluongelmina ja sosiaalisten vuorovaikutustaitojen puuttumisena. Vastaava ohjaaja epäilee ja uskoo ongelmien syiden takana olleen lasten perustarpeiden laiminlyöntiä, rajattomuutta, tunneköyhyyttä sekä päihteitä ja väkivaltaa.

7 KIINTYMYSSUHDEVAURIOIDEN KORJAAMINEN

Aikaisemmissa luvuissa toimme esiin kiintymyssuhteen merkitystä lapsen kehitykselle, määrittelimme erilaisia kiintymysmalleja ja selvitimme syitä niiden syntyyn. Kerroimme myös miten kiintymyshäiriöt näkyvät lapsessa monin eri tavoin. Turvallisen kiintymyssuhteen muovautumisen kannalta lapsen viisi ensimmäistä ikävuotta ovat tärkeitä. Erityisesti lastensuojelun parissa työskentelevät tapaavat kiintymyssuhdevaurioista kärsiviä lapsia usein. Muutos on kuitenkin mahdollista ja kiintymysvaurioita aiheuttava kierre on katkaistavissa oikeanlaisella asenteella, kasvatuksella ja avulla. Tässä luvussa kerromme turvallisen kiintymyssuhteen kannalta tärkeitä vanhemmuuteen, kasvatukseen ja perusturvallisuuden luomiseen liittyviä seikkoja ja millaisia asioita kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisessa tulee huomioida. Vanhempi voi olla myös muu aikuinen kuin oma biologinen vanhempi, esimerkiksi omaohjaaja tai sijaisvanhempi.

Myös Fieterin työntekijät näkivät turvallisen kiintymyssuhteen rakentumisen ja kiintymyssuhdevaurioiden korvaamisen osana työnkuvaansa. Tämä edellyttää hyvää ja turvallista sekä ennakoivaa aikuissuhdetta, jossa lapsi tulee nähdyksi, kuuluksi, rajoitetuksi ja rakastetuksi. Työntekijä on aito oma itsensä, antaa syliä, empatiaa ja ohjaa tunnereaktioita oikeaan mittakaavaan ja tapaan. *”Vaikeaa ja pitkäjänteistä työtä! Mutta ajan kanssa tuloksiakin voi nähdä!”* Lapsen päivän jäsentäminen loogiseksi kokonaisuudeksi ja eri tunnetilojen nimeäminen on tärkeää. Normaalin läheisyyden tarjoaminen ja lapsen vapauttaminen kaiken hallitsemisesta kuuluu osana lapsen turvallisen kiintymyssuhteen korjaamista. Raivo-kohtauksien kohdalla työntekijä huolehtii riehuvan lapsen sekä muiden turvallisuudesta kiinnipitämisellä. *”Aitous on tärkeintä, koska lapsi huomaa ”feikin” nopeasti ja luottamus on mennyttä pitkäksi aikaa.”* Heidän mukaansa turvallisen kiintymyssuhteen luomiseen tarvitaan luotettavaa aikuisjohtoista vuorovaikutusta, yhdessä tekemistä, ohjausta, kannustusta, opetusta ja rajoittamista. Onnistumisen kokemuksien ja pienten pettymyksien järjestäminen ja niistä toipumisen tukeminen ovat myös ohjaajan työtä. Omahoitajasuhde on Fieterissä tärkeää ja lapselle on annettava aikaa. Tähän kuuluvat aito läsnäolo, kiinnostuneisuus lapsista sekä lapsen oman persoonan ja vahvuuksien näkeminen. Fieterin henkilö-

kunta tiesi paljon tärkeitä kiintymyssuhteen korjaamiseen kuuluvia elementtejä, joista tulemme tässä luvussa kertomaan enemmän.

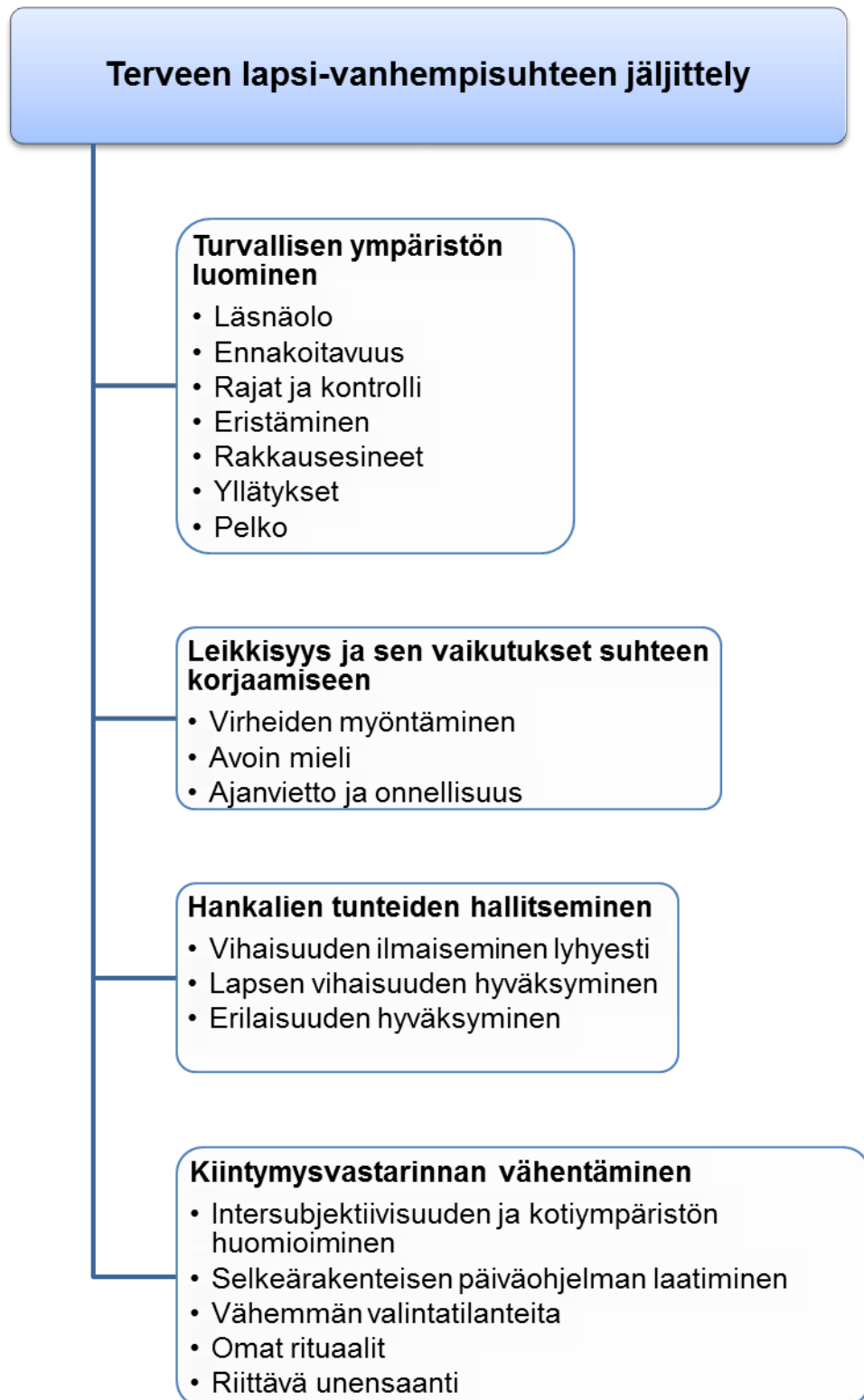
Salo (2003, 44) korostaa kiintymyssuhteen merkitystä elämänkaaren aikana. Salon mukaan vanhemmuuden kiintymyssuoja kattaa myös kasvavan lapsen myöhemmät kehitysvaiheet: varhaisesta hoivasta opettavaan ja kasvattavaan vuorovaikutukseen, nuoruusiän itsenäistymisen kannatteluun ja aina lapsen omaan vanhemmuuteen saakka. Mattila (2011, 9-20) korostaa kohtaamisen merkitystä hoito- ja kasvatustyössä lapsen persoonan kunnioittamisen ja lapsen arvon ymmärtämisen rinnalla. Hyvä kohtaaminen on lasta vahvistavaa ja tämän vahvistavan kohtaamisen kautta lapsi rohkaistuu elämään omaa tarinaansa. Rohkeutta lapsi tulee tarvitsemaan moneen otteeseen kasvuvaiheissaan ja elämänsä aikana. Yhden tärkeän, luotettavan ja turvallisen aikuisen olemassa olo lisää lapsen uskoa tulevaisuuteen ja elämässä pärjäämiseen. Aikuisen tehtävä kasvatuksessa on tukea lapsen kasvua, kantaa vastuu kasvatuksesta ja taata lapselle kohtaamisen jatkuvuus. (Mattila 2011, 23–26.) Lapsen kiintymysvaurioiden hoidossa vanhempien mukanaolo on tärkeää. Se luo lapselle turvallisuuden tunnetta ja rajoittaa lasta altistumasta monille huoltajille. (Cornell 2008, 35–45.) Lastensuojelussa tämä ei aina kuitenkaan onnistu, mutta tavoitteena on pyrkiä pitämään vanhemmat mukana lapsen elämässä mahdollisuuksien mukaan.

Pieni lapsi tarvitsee intensiivisen hoivasuhteen aikuiseen, joka kestää lapsen täydellisen riippuvuuden. Irrottautumisvaihe tästä syvästä kiintymyssuhteesta voi kestää koko elämän. Varhainen hoivasuhde on usein kahdenkeskeinen eli dyadinen ja sillä on taipumus olla osapuoliansa täydentävä. Kahden vanhemman kanssa lapsi on dyadisessa suhteessa molempiin ja oppii näiden myötä ihmisten erilaisuudesta. (Sinkkonen 2008, 61–62.) Myös lastensuojeluyksikkö Fieterissä on huomioitu tämä. Jokaisella Fieterin lapsella on kaksi omaa työntekijää, oma ohjaaja, jotka toimivat lapsen ja perheen parhaaksi työparina. Fieterissä pyritään myös siihen, että työpari koostuisi aina nais- ja miestyöntekijästä. Nämä turvalliset aikuiset ovat läsnä ja seuraavat lapsen kasvua sekä kehityksessä tapahtuvia muutoksia. Sensitiivinen aikuinen osaa tulkita lapsen käyttäytymisen takana olevia motiiveja ja tasoittaa stressihuippuja rauhoittavalla läheisyydellään. Hän tutustuttaa lapsen leikin maailmaan, pitää hauskaa lapsen kanssa ja auttaa

lasta hallitsemaan tunteitaan nimeämällä niitä. (Sinkkonen 2008, 100–113.) Jokainen vanhempi vaikuttaa ratkaisevalla tavalla vauvan perusturvan kehitykseen tarjoamalla hyviä vuorovaikutushetkiä. Näille tärkeitä elementtejä ovat aito kohtaaminen, innostaminen, kosketus, läheisyys ja hoiva. (Salo & Tuomi 2008.)

Olemme poimineet kirjallisuudesta kiintymyssuhteen korjaamisen kannalta tärkeitä menetelmiä, jotka toimivat lastensuojelun ammattilaisen työn tukena. Näitä menetelmiä voi soveltaa hyvin erilaisissa ongelmatilanteissa eri-ikäisten lasten ja nuorten kanssa. Niitä voi käyttää myös yhdessä lapsen perheen vuorovaikutustilanteissa. Tämän vuoksi olemme koonneet kattavan ja monipuolisen luvun vaurioiden korjaamisen eri keinoista. Havaitsimme terveen lapsi-vanhempisuhteen jäljittelyn olevan merkittävin kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisen taustatekijä. Tähän jäljittelyyn kuuluu turvallisuuden tunteen luominen, leikkisyys, hankalien tunteiden hallitseminen sekä lapsen kiintymysvastarinnan vähentäminen. Havainnollistamme seuraavan sivun kuvion avulla tulevien kappaleiden sisältöä.

Kuvio 2. Kiintymyssuhdevaurioiden korjaaminen.

Lapsen kehitykselle on tärkeää aika aikuisen kanssa. Aikuinen vastaa lapsen kehityksestä tuomalla vuorovaikutukseen oman sensitiivisyytensä, tulkitsemalla lasta ja hänen tunteitaan. Tärkeäksi nousee näiden lisäksi lapsen kehityksen tukeminen esimerkiksi turvallisen elinympäristön luomisella sekä lapsen kasvatusrakkauden ja rajojen kautta.

Terveen lapsi-vanhempisuhteen jäljittely. Turvallisen kiintymyssuhteen luomisessa jäljitellään tervettä lapsi-vanhempisuhdetta. Kuka tahansa, joka toimii lasten parissa, lastensuojelussa, omahoitajana tai perheiden parissa, voi hyödyntää työssään tätä ajattelua. Luonnollinen lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus sekä suhde ovat olennainen osa turvallisen kiintymyksen rakentumista. Se voi olla vatsaan puhaltamista, ilmaan nostamista, sylissä pitämistä, kylvettämistä, höpöttämistä, suojelemista ja rohkaisemista. (Jernberg & Booth 2003, 37–38.) Usein ajatellaan, että toiminta lapselle täytyy olla hänen ikänsä mukaista. Vuorovaikutuksen häiriöt ovat kuitenkin usein kehittyneet jo varhaislapsuudessa ja usein sen korjaamiseksi joudutaan palaamaan siihen tunne-elämän vaiheeseen, josta häiriöt ovat alkaneet. Nuorekin kanssa voi toimia niin, että hän saa niitä hoivaavia kokemuksia, joita hän ei ole saanut aiemmin. (Jernberg & Booth 2003, 43.)

Vuorovaikutushäiriöiden korjaamisessakin olennaista on oikeanlainen **tunneviritys eli empatia**. Tähän liittyy vahvasti myönteinen vastavuoroisuus. Kumpikin osapuoli haluaa miellyttää ja ilahduttaa toisiaan ja tämä saa koko perheen ponnistelemaan entistä enemmän sen aikaansaamiseksi. Positiivinen vuorovaikutus vahvistaa sekä lapsen että vanhemman myönteistä kuvaa itsestään. Terveessä vanhempi-lapsisuhteessa tärkeää on myös **leikinomaisuus**. Vanhemman ja lapsen yhdessä leikkiminen tuottaa lapselle iloa ja jännitystä, sillä on suuri merkitys vuorovaikutuksen kehittymiselle. Kaiken tämän takana on myös se, että vanhemmalla tulee olla **varmuutta ja vastuullisuutta pitää ohjat käsissään**. Johtajuus on tärkeää, koska epävarma vanhempi ei rauhoita pelokasta tai onnetonta lasta. Rakenteellisuus ja järjestys ilmaistaan selkeillä säännöillä ja erityisesti yliaktiivisille ja kontrolloiville lapsille ennustettavuus on tärkeää. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutus koostuu **yhteisistä iloisista ja jatkuvista asioista**. Tämä näkyy muun muassa vanhemman vastaamisella lapsen ilmeisiin ja ääntelyyn.

Kurkistusleikit ja kiinniottoleikit ovat hauskoja ja yllättäviä ja niiden avulla lapsi oppii kommunikoidaan ja kokemaan läheisyyttä. Eristäytyvää lasta täytyy rohkaista tällaiseen toimintaan. Kun lapsi varttuu, painopiste siirtyy yhä enemmän lapsen itsemääräämisoikeuden kehittämiseen, unohtamatta silti lapsen tarpeiden täyttämistä. On huomioitava se, että lapsen varttuessa hän voisi iän puolesta olla kykenevä itsenäisempään elämään, mutta lapsen tunne-elämä ei välttämättä ole kyllin kehittynyt tähän. Terve lapsi-vanhempisuhte sisältää paljon **hoivaamista**, joka saa aikaan rauhallisen ja turvallisen olon lapselle. Hoivaa voi antaa lapselle esimerkiksi keinuttamalla lasta huovan päällä ja syöttämällä. Arjessa tulee vastaan monia tilanteita, joissa lasta voi kannustaa, rohkaista ja auttaa hallitsemaan jännittäviä kokemuksia. Kun lapselle **asetetaan haasteita**, hän oppii luottamaan itseensä ja kykynsä oppia uutta. Esimerkiksi lapsen rohkaiseminen tasapainottelemaan tynnyrinon päällä tuo hänelle onnistumisen tunteita ja kasvattavat itseluottamusta. (Jernberg & Booth 2003, 38–40.)

Theraplay. Erityisesti Theraplay–menetelmä korostaa näitä edellä mainittuja asioita. Theraplay on kehitetty nimenomaan vuorovaikutushäiriöiden korjaamiseen ja se keskittyy toiminnallisesti lapseen, hoivaamisen ja leikin ollessa keskeisellä sijalla. Theraplayn aktiviteetit ohjaavat hoitajia ja vanhempia uudella tavalla leikkien kautta. Nämä leikit säätelevät lapsen sekä fyysistä että emotionaalista kommunikaatiota. Theraplay tarjoaa korjaavan mahdollisuuden kulttuurimme tuhoisiin lastenkasvatusperinteisiin, joita jo aiemmissa luvuissa toimme esiin. Theraplay-hoito tarttuu neljään vakavaan ongelmaan, joita ovat päivittäisten kokemusten heikko jäsentyminen, liian vähäinen vuorovaikutus, riittämätön määrä hoivaa ja kosketusta sekä haasteiden puute (Friend 2012, 116; Jernberg & Booth 2003, 17). Oppaassamme tuomme esiin muun muassa erilaisia Theraplayn käytännön menetelmiä ja leikkejä vuorovaikutushäiriöiden korjaamisen avuksi (liite 3). Oppaan aktiviteetit perustuvat edellä mainittuihin neljään ongelmaan. Theraplay-menetelmää voivat hyödyntää monet lasten ja perheiden parissa työskentelevät ammattilaiset.

7.1 Turvallisen ympäristön luominen

Kiintymysteoria perustuu turvallisuuteen. Myös Rusanen (2011, 72) on huomionnut saman asian ja tuo esiin sen, että erityisesti varhainen turvallisuudentunne on nähtävästi sosiaalisen kehityksen kannalta erityisen tärkeää. Mattila (2011, 23–26) lisää, että lapsen kohdatessaan aikuinen on vastuussa lapsen turvallisuudesta. Tarvitsemme sekä fyysistä turvallisuutta että turvallisuuden tunnetta. Tämä tunne on keskeinen lapsen jatkuvan hyvinvoinnin ja kehittymisen kannalta. Turvallisuus täytyy rakentaa lapsen ympärille, se ei ole itsestäänselvyys, niin kuin monet muut teoriat sen olettavat olevan. Täytyy huomioida myös se, että turvallisuuden tunne täytyy rakentaa aina uudelleen, kun lapsi havaitsee jonkin vaaran uhkaavan häntä. Lapsi kääntyy aikuisen puoleen myös saadakseen turvaa kokiessaan, että aikuinen huolehtii arkielämän yksityiskohtaisesta järjestämisestä. Kun lapsen ulkopuolinen ympäristö auttaa lasta tuntemaan olonsa turvalliseksi, silloin lapsen ei tarvitse luottaa vain itseensä, vaan hän voi alkaa luottamaan myös aikuiseen. (Hughes 2011, 211.) Lapsen varttuessa hän oppii itse ottamaan enemmän vastuuta turvallisuudestaan, mutta myös nuoruusiässä ja jopa aikuisuuteen asti kiintymyksen kohteilla on tärkeä rooli turvallisuuden tunteen luomisessa. (Hughes 2011, 31–32.) Elämässä kuitenkin sattuu ja tapahtuu asioita, jotka voivat heikentää turvallisuuden tunnetta. Näissä tilanteissa on tärkeää, että kiintymyshahmo on saatavilla ja auttamassa turvallisuuden tunteen korjaamisessa.

Läsnäolo. Turvallisuuden tunteen ylläpitämisen kannalta tärkeintä on se, että alle kouluikäistä lasta hoitaa jatkuvasti yksi henkilö, johon lapsi on kiintynyt. Tilanteen vaatiessa lasta voi hoitaa myös toissijainen kiintymyksen kohde. Aikuisen valvoessa lasta, pelkkä fyysinen läsnäolo saa lapsen tuntemaan olonsa turvalliseksi. Valvonta tarkoittaa sitä, että aikuinen on lähellä lasta ja tiedostaa tilanteen. Samalla tavalla lapsi tiedostaa aikuisen läsnäolon. Lapsella ei ole mahdollisuutta valita noudattaako sovittuja asioita vai ei, kun aikuinen on paikalla. (Hughes 2011, 32–33, 212.)

Ennakoitavuus. Kun lapsen elämässä on järjestys, rutiinit ja rituaalit, ovat tilanteet ennakoitavissa. Elämän rakenteen ollessa vakaalla pohjalla arjen vaihteluita on vähän, ne on helppo ymmärtää ja niihin on helppo sopeutua. Elämän ei tule

kuitenkaan olla liian jäykkää ja lapselle tulee tarjota vapauksia ja vaihtoehtoja hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen. Vapautta tulee olla kuitenkin rajoitetusti, koska se voi synnyttää lapselle ahdistusta ja vähentää turvallisuuden tunnetta. Aikuisen tulee löytää tasapaino näiden kahden välillä ja virittäytyä lapsen kanssa samaan tunnetilaan. Tähän tarvitaan tuntemusta siitä, miten lapsi reagoi järjestykseen ja joustavuuteen. On huomioitava myös se, että lapsi voi reagoida eri päivinä eri tavalla eri asioihin. (Hughes 2011, 33–34.)

Suuret elämänmuutokset tulisi suunnitella etukäteen niin, että myös lapsi on prosessissa mukana alusta asti. Näitä voivat olla esimerkiksi muutto uuteen kotiin tai toiselle paikkakunnalle ja päivähoitopaikan vaihtaminen. Lapsi tarvitsee tietoa tulevista muutoksista, koska muuten hän voi ajatella muutoksen johtuvan hänestä. Lapsi voi normaalisti joutua kiintymyksen kohteista eroon, kun hän menee kouluun tai yökylään, mutta myös sairastuminen, muutto tai kuolemantapaus voivat olla tällaisia poikkeustilanteita. Lapselle onkin annettava tietoa tapahtuneesta ja tulevasta. Lapsen täytyy saada hyväksyä oma ahdinko niin, että hän voi luottaa siihen, että vanhemmat hyväksyvät hänen pelkonsa. Pelkkä puhuminen ei välttämättä riitä. Aikuisen on luotava lapselle uskoa selviytymisestä. (Hughes 2011, 35–36.)

Rajat ja kontrolli. Vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa lapsen ja vanhemman välillä tärkeää on rajojen asettaminen eli kontrolli. Aikuisen tehtävänä on ohjata lastaan ja ohjaavassa kontrollikäsityksessä aikuinen muistuttaakin lasta säännöistä ja perustelee ne. (Rusanen 2011, 78–79.) Myös psykologi Anne Nenonen korostaa kasvattajan roolia rajojen näyttämässä. Hänen mukaansa kasvattajan on pystyttävä sietämään lapsen negatiivisiakin tunteita, joita syntyy, kun kaikki ei aina suju niin kuin lapsi haluaisi. Säännöt ovat suojelemassa lasta ja auttavat häntä toimimaan yhteistyössä muiden kanssa, huomauttaa Nenonen. Aikuisen pitää tarvittaessa auttaa lasta selviytymään vaikeissa tilanteissa. Näissä tilanteissa Nenonen kehottaa kasvattajaa näyttämään lapselle mallia, olemalla johdonmukainen ja auttamaan riitojen solmukohtien kitkemisessä. (Tenhonen 2012.)

Kun lapselle asetetaan rajoitustoimenpiteitä ja rajoja, sekä turvallisuus että ahdistus lisääntyvät samaan aikaan. Aikuisen tulee kertoa lapselle rajoitustoimenpi-

dettä koskeva päätös avoimesti luottaen itseensä, ilmoittaen myös toimenpiteen syy ja tavoite selvästi. Lapsen on ymmärrettävä aikuisen päätös. Aikuisen tulisi olla myös avoin sille, mitä lapsi ajattelee tilanteesta. Tällöin lapsi ymmärtää aikuisen luottavan omaan päätökseen, mutta ottaa huomioon myös lapsen. Viisas aikuinen kertoo päätöksensä empaattisesti ja osoittaa ymmärtävänsä lapsen pettymyksen. Lohdutus auttaa lasta hyväksymään aikuisen tekemän päätöksen. (Hughes 2011, 34–35.)

Eristäminen. Usein lapsi eristetään pois muiden seurasta lähettämällä hänet esimerkiksi omaan huoneeseen, kun hän on vihainen. Eristämistä kannattaa kuitenkin välttää, koska se voi lisätä lapsen vihaisuutta ja pelottaa lasta. Lapsen ollessa kiihtymyksen vallassa kannattaa pysyä hänen lähelläään. Lapsen eristämistä kannattaa harkita silloin, kun aikuinen itse on poissa tolaltaan eikä pysty tarjoamaan turvallisuutta lapselle. Tässäkin tilanteessa tulisi asia selittää lapselle. Joskus on myös tilanteita, jolloin lapsen on hyvä saada olla yksin rauhoittuakseen. Tällöin lapsen tulee kuitenkin saada itse valita haluaako olla yksin vai ei. (Hughes 2011, 36–37.)

Rakkausesineet. Kiintymyssuhdeteorian pohjalta voidaan suositella erotilanteessa lapselle emotionaalisesti tärkeiden tavaroiden antamista. Näitä voidaan nimittää rakkausesineiksi, siirtymä- tai turvaobjekteiksi. Ne voivat lohduttaa erotilanteessa lasta ja tuoda tehokkaasti lapselle turvallisuuden tunteen. (Rusanen 2011, 95.) Aikuinen voi antaa lapselle erotilanteessa näitä konkreettisia esineitä, kuten valokuvia, vaatekappaleita tai muistiinpanoja, jotka todistavat suhteen jatkuvan myös erotilanteen jälkeen. (Hughes 2011, 35–36.) Esine voi olla esimerkiksi turvalelu, eli symboli, joka kuvaa lapsen ja kodin yhteyttä. Lapsi itse päättää, mikä tuo hänelle turvaa ja mikä ei. Nämä turvalelut toimivat niin kauan kuin lapsi onnistuu luomaan turvallisuuden tunteen tai tärkeän ihmisen läsnäolon niiden avulla. (Kanninen & Sigfrids 2012, 129–130.) Myös lastensuojelussa omahoitajan tehtäviin kuuluu hyvin tärkeänä osana vanhemman elävän kuvan pitäminen lapsen mielessä, näin ollen vanhemmasta, kodista ja sisaruksista puhuminen on sallittua (Rusanen 2011, 95).

Yllätykset. Joskus on mukava järjestää lapselle yllätyksiä. On kuitenkin mietittävä etukäteen, miten lapsi kokee yllätyksen, kun tavanomainen rutiini vaihtuu. On huomioitava myös se, pystyykö lapsi käsittelemään yllättäviä tilanteita, jos hän on vastikään kokenut odottamattomia tapahtumia. Näitä voivat olla esimerkiksi sairaus, avioero tai kuolema. (Hughes 2011, 37.)

Pelko. Vastuu lapsesta on aikuisella, ja avainasemassa näin ollen turvallisen kiintymysmallin kehittymiselle on se, että lapsen signaalit havaitaan heti ja tulkitaan oikein. Aikuisen tehtävänä on suojelemisen ohella tukea lasta uusissa tilanteissa. Aikuisen rohkaisu helpottaa lasta kohtaamaan uusia tilanteita ja voittamaan niissä heränneen pelon. Tämä lapsen tukeminen saa hänen olonsa mukavaksi ja hyväksi vanhemman seurassa sekä lujittaa hänen käsitystään itsestään niin, että vanhemmat ja muut ihmiset hyväksyvät hänet. Kun vanhemmilla on edellä kuvatut piirteet, voi lapsi kiintyä turvallisesti vanhempiinsa ja kehittyä hyvin. (Rusanen 2011, 78–91.) Aikuisen suhtautuessa lapsen pelkoon vakavasti, ymmärtäväisesti ja myötätuntoisesti lapsi hyväksyy helpommin aikuisen avun ja myös haluaa sitä. Aikuisen järkeily tai nuhtelu ei auta hallitsemaan pelkoja ja ne helposti pahenevat. Joskus lapsen on saatava käsitellä pelkojaan useaan kertaan ja monissa eri tilanteissa. Aikuisen on ymmärrettävä, että tilanne vaatii kärsivällisyyttä ja aikuisen on käsiteltävä asiaa yhä uudelleen ja uudelleen lapsen kanssa. Muuten ahdistus voi jäädä kokonaan ratkaisematta. Jos aikuinen luottaa siihen, että lapsi toipuu, hän myös todennäköisemmin toipuu. (Hughes 2011, 38–40.)

7.2 Leikkisyys ja sen vaikutukset suhteen korjaamiseen

Turvallisuuden rinnalla myös leikkisyyden merkitys on vaikuttava kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisessa. Suuri osa aikuisen ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta ilmenee leikkisyytenä ja paljon tästä kaikesta tapahtuu jo ennen kuin kurinpitoa tarvitaan lainkaan. Leikki on vuorovaikutuksessa ensisijaista, kurinpito toissijaista. Useimmiten aikuisen ja lapsen välinen leikkisyys tapahtuu luonnostaan. Leikkisyys sisältää naurua, liikettä ja liioiteltuja ilmeitä. Leikkisyydestä ja pienestä kiusoittelusta voi tulla tärkeä keino, jonka avulla lapsi ja aikuinen oppivat toisistaan enemmän ja korjaamaan ristiriitatilanteita. (Hughes 2011, 89–91.)

Virheiden myöntäminen. Aikuiset, jotka myöntävät virheensä, todennäköisesti osaavat myös nauraa niille, eivätkä suhtaudu itseensä tai virheiden tekemiseen niin vakavasti. Tällainen toiminta antaa myös lapselle mallin siitä miten reagoida virheeseen. (Hughes 2011, 94.)

Avoin mieli. Vaikka tilanne näyttäisi miten huolestuttavalta tahansa, on hyvä nähdä huumoria niissäkin tilanteissa. Lapsen ei-toivottuun käyttäytymiseen johdaneita syitä ei tule oikopäätä tuomita. Aikuisen tuleekin huomata, että lapsella on voinut olla eri pyrkimys, kuin miltä hänen käyttäytymisensä vaikuttaa. Tällöin tilanne on helpompi nähdä jopa humoristisena. Lapsi voi olla jopa valmis ottamaan huonosta käyttäytymisestään vastuun, eikä asetu puolustuskannalle, jos aikuiset käsittelevät asioita leikkisällä asenteella. Se helpottaa myös kommunikointia ja auttaa välttämään konfliktitilanteita. (Hughes 2011, 95–96.)

Ajanvietto ja onnellisuus. Rusasen (2011, 173) mukaan lapsen kanssa vietetyn ajan laadukkuus ei yksin riitä, vaan tämän lisäksi lapsen kanssa on eletävä yhdessä ja vietettävä määrällisesti riittävän paljon aikaa. Kun aikuinen viettää lapsensa kanssa tarpeeksi aikaa, tulee hänestä lapsensa paras asiantuntija, joka voi havainnoida pienetkin muutokset lapsessaan.

Suomessa äidit ja isät miettivät lapsen syntymästä lähtien, kuinka tarjota lapselleen mahdollisimman paljon älyllisiä virikkeitä. Suomalaisia lapsia opetetaan syntyslaitokselta lähtien pärjääjiksi, jotka hoitavat hommat asiallisesti ja noudattavat suomalaisia perushyveitä kuten työteliäisyyttä, kunnollisuutta, rehtiyttä ja itsenäisyyttä. Sinkkonen uskoo monien hankaluuksien olevan peräisin suomalaisten hampaat irvessä sinnittelemisestä. Yhteisöllisyys on haurasta ja tunnekieli köyhää sekä lisäksi meidän on vaikea olla toisista riippuvaisia. (Sinkkonen 2001, 45–47.) Yhteenkuuluvuuden kokeminen on kuitenkin perustarve ja erittäin olennainen osa ihmisen hyvinvointia sekä erityisen tärkeää lapsille ja nuorille, jotka rakentavat identiteettiään (Holopainen 2012).

Tunnekielen lisäksi professori Juha Hakala muistuttaa vanhempien suuresta vaikutuksesta lasten onnellisuuteen. Kasvatuksen yleissävy luodaan kotona vanhempien seurassa. Pienemmän lapsen kohdalla kodilla on suurempi merkitys,

kun taas vuosien karttuessa painopiste alkaa siirtyä kaveripiiriin ja muuhun ympäristöön. Hakala on huolissaan suomalaisen yhteiskunnan kehityksestä: vanhemmat tekevät kovasti työtä, ja yksin olemisen kulttuuri on lapsilla vahva. Lapsi kaipaa ja tarvitsee Hakalan mukaan aikuisen turvaa enemmän kuin kuvittelemekaan. Hakala kertoo onnellisuudessa olevan kyse siitä, että tyytyväisyys ja hyvä olo jättävät merkkinsä lapsen elämään. Hakalan mukaan vanhempien pitäisi olla huolestuneita siitä, että he uhkaavat lapsia ja nuoria turhalla suorittamisella, jopa kilpailuun saakka. Professori toivookin enemmän hitaita ja hiljaisia hetkiä tylsyyteen saakka. (Tuki, tylsyys ja tähtihetket tekevät onnellisen lapsuuden 2011.)

7.3 Hankalien tunteiden hallitseminen

Oleellista kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisessa leikkisyyden ja turvallisuuden lisäksi on hankalien tunteiden hallitseminen. Joskus aikuisella voi olla vaikeaa hallita hankalia tunteitaan. Usein tämä heijastuu myös lapsen käyttäytymiseen. Myös lapsella voi olla vaikeaa hallita tunteitaan. Useimmiten viha aiheuttaa ongelmia sekä lapsen emotionaalisessa kehityksessä että aikuisen ja lapsen välisessä suhteessa. Usein lasta rangaistaan vihaisesta käyttäytymisestä, varsinkin jos se kohdistuu aikuisiin tai lapsen sisaruksiin. Vihan yhteydessä lapsi myös usein eristetään. Eristäminen johtaa kuitenkin siihen, että lapsi ei osaa säädellä vihaansa hyvin eikä myöskään korjata suhdettaan aikuiseen raivokohtauksen jälkeen. (Hughes 2011, 149–150.)

On tärkeää, että aikuiset hyväksyvät ja ymmärtävät omaa vihaansa niin, että he pystyvät sitä myös säätelemään ja ilmaisemaan sopivalla tavalla. Aikuisen on yritettävä pitää oma suuttumuksensa aisoissa, vaikka lapsi yrittäisikin saada aikuisen suuttumaan. Lapsen motiivit menettävät tehonsa hyvin nopeasti, kun aikuinen ei reagoi niihin suuttumalla. (Hughes 2011, 150.)

Vihaisuuden ilmaiseminen lyhyesti. Aikuisen on ilmaistava suuttumuksensa lapselle lyhyesti, jos hän on vihainen lapsen käyttäytymisen vuoksi. Aikuisen on keskityttävä lapsen käytökseen, kertoa miksi on vihainen ja tuotava esiin muita keinoja lapsen huonolle käyttäytymiselle. Kun aikuinen hallitsee vihansa, silloin

myös viha on lyhytkestoista. Viha ei saa koskaan kohdistua lapseen. Jos näin kuitenkin tapahtuu, on pyrittävä mahdollisimman nopeasti korjaamaan tilanne ja suhde lapseen. On tuotava esiin se, että viha on kohdistunut lapsen käytökseen, ei lapsen persoonaan. Tämä auttaa lasta tuntemaan syyllisyyttä käyttäytymisensä vuoksi eikä häpeämään oman persoonansa vuoksi. (Hughes 2011, 151.)

Lapsen vihaisuuden hyväksyminen. Mäntymaa ja Puura (2011, 20) korostavat sitä, että tunneilmaisut ja tunteiden säätely ovat aikuisen vastuulla. Lapsen tunnetilojen kokemista tulee tukea ja kaikki tunteet ovat sallittuja. Lasta ei saa jättää niiden kanssa yksin, vaan aikuinen voi auttaa kestämiään tunnetiloja, jakaa niitä lapsen kanssa ja auttaa lasta tulemaan toimeen erilaisten tunteidensa kanssa. Näin lapsi oppii vähitellen ilmaisemaan ja säätämään tunteitaan hyväksytyllä tavalla. Yhteenkuuluvuuden tunne lisääntyy tunnetilojen jakamisen kautta, kun aikuinen kertoo äänenpainollaan, sanoillaan, ilmeillään ja eleillään, että hän ymmärtää lapsen tunnetilan. Aikuisen tulee huomioida sekä negatiivisten tunteiden vähentäminen että positiivisten tunteiden jakaminen ja lisääminen. (Lapsen ja vanhemman kiintymyssuhde [viitattu: 2.2.2011].)

Usein, kun lapsi ei saa ilmaista vihaisuuttaan, hän ei ilmaise muitakaan tunteitaan. Tämä korostuu erityisesti teini-iässä. Lapsi siis hyötyy siitä, että saa myös vihata, ilman arvostelua. Lapsen kielenkäyttöä on kuitenkin rajoitettava niin, että se on soveliaista. On kiinnitettävä huomio siihen, milloin on kyse epäkunnioittavasta asenteesta. Kun lapsi voi ilmaista vihantunteensa avoimesti, on hänellä luultavasti läheinen suhde aikuiseen. Lapsi myös hyväksyy aikuisen auktoriteetin paremmin ja ilmaisee harvemmin vihaansa ongelmakäyttäytymisellä. (Hughes 2011, 151–152.)

Erilaisuuden hyväksyminen. Aina kuitenkin yhteisymmärrys ja sopiminen eivät toteudu. Lapsi jatkaa inttämistään kaikesta huolimatta. Usein lapsi reagoi turhautumalla aikuisen asettamiin rajoitustoimenpiteisiin. Näissä tilanteissa aikuisen tulee hyväksyä lapsen viha täysin, mutta rajoittaa silti edelleen lapsen tapaa ilmaista sitä. (Hughes 2011, 152.)

7.4 Kiintymysvastarinnan vähentäminen

Elementteinä turvallisuus, leikkisyys ja hankalien tunteiden hallitseminen ovat tärkeitä, mutta lapsi voi erinäisistä syistä myös vastustaa turvallisen kiintymisen syntymistä aikuiseen. Syynä voi olla esimerkiksi biologisten vanhempien lapseen kohdistuva kaltoinkohtelu, jonka seurauksena hänestä huolehtivat nyt sijaisvanhemmat, lapsen elämän ensimmäisten vuosien aikana vaihtuneet sijoituspaikat ja lapsen tai ensisijaisten hoitajien terveydelliset ongelmat. Monet lapset, jotka välttelevät kiintymyksen syntymistä pyrkivät itse kehittämään selviytymis- ja itseluottamuksen vahvistamiskeinoja. Usein lasten käyttäytymismalleihin kuuluvat muun muassa omaan elämään kuuluva kontrollointi, ylivalppaus, ailahteleva tunne-elämä, häpeän tunne, ennakointivaikeudet ja vaikeus tuntea empatiaa toisia kohtaan. (Hughes 2011, 203–204.)

Intersubjektiivisuuden ja kotiympäristön huomioiminen. Intersubjektiivisuus on lapsen ja aikuisen vastavuoroista toisiinsa vaikuttamista. Tämä syntyy, kun molemmat osapuolet osallistuvat ja sitoutuvat yhteiseen toimintaan. Lapsi ja aikuinen ovat samassa tunnetilassa tietoisuuden ja tavoitteen suhteen tässä jae-tussa kokemuksessa. Molempien kokemukset syventävät ja laajentavat toistensa kokemusta. Kun lapsi vastustaa tähän intersubjektiiviseen tanssiin osallistumista, aikuinen ei voi vain odottaa, että lapsi jossain vaiheessa on valmis. Lapsi todennäköisesti tarvitsee aikuisen aktiivista otetta ja sinnikkäitä aloitteita. Aikuisen esittämiin aloitteisiin ei saa liittyä palkintoja, rangaistuksia, uhkailua eikä vihaa. Aikuisen on lähestyttävä tilannetta lempeästi, mutta peräänantamattomasti, vaikka lapsi aluksi todennäköisesti ärtyy, vetäytyy pois, riitelee tai on välinpitämätön. Aikuisen tulee hyväksyä tämä reaktio ja vastata siihen uteliaasti tuoden esiin sen, että hän haluaa ymmärtää lapsen kokemuksen. Aikuisen on säilytettävä itseluottamuksensa ja tarmokkuutensa, vaikka lapsen vastustava torjuminen voi jatkua pitkään. Aina aikuisen oma pohdiskelu tilanteen ratkaisemiseksi ei riitä ja silloin on hyvä hakea tukea toiselta aikuiselta. (Hughes 2011, 206–211.)

Selkeärakenteisen päiväohjelman laatiminen. Lapsen päiväohjelman tulisi sisältää sellaisia asioita, jotka ovat tärkeitä lapsen kehityksen kannalta, kuten hiljainen ja aktiivinen toiminta, yksin ja vuorovaikutteinen harrastettu toiminta, kotiaskareet ja leikki. Liiallinen vapaa-aika aiheuttaa lapselle usein ahdistusta ja

saa tunteet ja käyttäytymisen tasapainottomaan tilaan. Kotiaskareet lisäävät myös aikuisten aktiivisuutta. Päiväohjelman mukaiset toiminnot tarjotaan lapselle siksi, että ne ovat hänelle tarpeen. Niitä ei tarvitse ansaita. (Hughes 2011, 211–212.)

Vähemmän valintatilanteita. Lapsi, joka ei koe oloaan turvalliseksi, ahdistuu helposti tilanteissa, joissa hän joutuu tekemään valintoja useamman vaihtoehdon välillä. Lapsi pohtii valintaa loputtomasti ja katuu valintaansa pian. Lapsi yleensä tyytyy tilanteeseen, kun aikuinen tekee valinnan lapsen puolesta. (Hughes 2011, 212.)

Omat rituaalit. Kun aikuiset huolehtivat siitä, että jokaisella on omat tietyt ja toistuvat rituaalit, silloin myös lapsi tuntee olevansa osa yhteisöä tai ryhmää. Se voi olla esimerkiksi videoilta tai yhteinen ruuanlaittohetki joka sunnuntai. Tällaiset rituaalit vahvistavat lapsen kiintymyksen kehittymistä. Aikuisen tulee odottaa rauhallisesti ja vakaasti lapsen osallistuvan rituaaleihin. (Hughes 2011, 213.)

Riittävä unensaanti. Lapsi on todennäköisesti ylivilkas koko päivän silloin, kun hän vastustaa kiintymystä. Usein lapsen on vaikea nukahtaa, koska hän pelkää sitä, että ei pysty enää kontrolloimaan tilannetta nukahdettuaan. Muutamaa tuntia ennen nukkumaanmenoa tulisi olla rauhoittumisen aika, jolloin kaikki jännittävä ja kiihottava tulisi poissulkea. Tilanteet tulisi olla hyvin ennakoitavissa. Tällaisia iltatoimia voivat olla esimerkiksi satujen lukeminen, musiikin kuuntelu, päivän tapahtumien kertaaminen tai seuraavan päivän ohjelman suunnitteleminen. Myös yhteinen heräämisrituaali voi auttaa lasta, esimerkiksi aikuisen villapaita lapsen sängyssä voi olla sellainen. Lapsi kannattaa ottaa mukaan myös huoneen sisustamiseen. Sillä voi olla iso merkitys lapselle. (Hughes 2011, 216.)

8 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Nykypäivän työelämän kehittäminen on haaste, johon juuri meillä opiskelijoilla on tilaisuus tarttua. Opinnäytetyön tavoite ohjaa sen toimintamuodon valikoitumista, toteutetaanko se tutkimuksena, selvityksenä, kartoituksena vai toiminnallisena opinnäytetyönä (Vilka & Airaksinen 2003, 5–10). Opinnäytetyömme toimintamuodoksi valikoitui näistä viimeisin, toiminnallinen opinnäytetyö.

8.1 Taustatyö

Opinnäytetyömme idea syntyi syksyllä 2011, kun olimme Kehitysvaiheet ja kasvut lapsuusiässä – opintojaksolla. Pohdimme ammatillisten esseidemme aiheita ja meitä molempia kiinnosti kovasti kiintymyssuhde ja sen vaikutus lapsuudessa. Kiintymyssuhde aiheena on mielestämme ajankohtainen yhteiskunnassamme. Se ei liity pelkästään lapsuuteen vaan on vaikuttamassa myöhempään elämäntilanteeseen. Kiintymyssuhdeteoriat tarjoavat selitystä kasvaviin mielenterveysongelmiin ja nuorten tuhoisaan käyttäytymiseen, varoittaa lapsen vahingoittumisen riskeistä ja antaa tehokkaita keinoja näiden riskien vähentämiseksi. Mielestämme on tärkeää, että sosionomi tietää aiheesta. Olemme me sitten tulevaisuudessa töissä varhaiskasvatuksessa, lastensuojelussa tai mielenterveyskuntoutujien parissa tulemme kohtaamaan melko varmasti kiintymyssuhdevaurioisia lapsia tai aikuisia. Kiintymyssuhdehäiriöiden aiheuttamiin ongelmiin puututaan liian myöhään, vaikka näihin voitaisiin puuttua jo lapsen kasvun varhaisissa vaiheissa. Teimme molemmat aiheesta keväällä 2012 ammatilliset essee otsikoilla ”Kiintymyssuhde ja kiintymyshäiriöiden vaikutus lapsuudessa” ja ”Miten vanhemmat voivat turvata lapselleen turvallisen kiintymyssuhteen ja hyvän kasvun?”. Perehdyimme siis molemmat hyvin aiheeseen hieman eri näkökulmista.

Vuoden 2012 keväällä otimme yhteyttä, aiemmalla syksyn vierailulla, mielimme jääneeseen lastensuojeluyksikkö Fieteriin. Yksikkö kiinnitti huomiomme laadukkaalla työllään. Halusimme myös tutustua yksityisen palveluntuottajan toimintaan vähäisen kokemuksemme vuoksi. Valitsimme Fieterin myös sen vuoksi, että halusimme tehdä opinnäytetyömme ulkopuolisen näkökulmasta, koska yksikkö oli

meille ennestään melko vieras. Tiedustelimme samalla heidän yhteistyöhalukkuuttansa opinnäytetyönprosessin tiimoilta. Tapasimme keväällä Fieterin vastaavan ohjaajan kanssa ja ideoimme mahdollista opinnäytetyömme aihetta. Pohdimme myös yhteistyömme molemminpuolisia hyötyjä. Tämän ideariihen kautta päädyimme tekemään opinnäytetyönämme oppaan Fieterille arjen työn apuvälineeksi. Halusimme hyödyntää jo osittain tuttua aihetta sekä syventää osaamisemme ja ammatillisia esseitämme opinnäytetyöprosessissamme. Fieterin henkilökuntakin koki tarpeelliseksi kasvattaa tietämystään kiintymyssuhteesta. Lisäksi häiriöiden korjaamiseen kaivattiin lisämenetelmiä. Teimme ideariihen pohjalta suuntaa antavan alustavan opinnäytetyön suunnitelman, jonka avulla pääsimme jatkamaan syksyllä 2012 opinnäytetyöprosessiamme. Loppukevään ja kesän 2012 aikana opinnäytetyöprosessi oli taka-alalla yhteisen Floridan harjoittelun vuoksi.

Konsultoimme Fieterin vastaavaa ohjaajaa tutkimuksellisen selvityksen eli kyselylomakkeen ja lastensuojeluyksikön faktojen tiimoilta syyskuussa. Esittelimme syyskuussa myös opinnäytetyön suunnitelmamme ja sen hetkisen tilanteemme opinnäytetyöseminaarissa. Hahmottelimme kyselylomakkeen Fieterin vastaavan ohjaajan ja opinnäytetyön ohjaajamme avustuksella syksyn aikana. Toimitimme valmiit kyselylomakkeet saatekirjeineen Fieteriin. Vastaukset haimme muutamaa viikkoa myöhemmin, jolloin kokosimme ne yhteen. Loppusyksyn aikana perehdyimme teoriaosioon tarkemmin sekä esitimme sen marraskuun opinnäytetyöseminaarissa. Talven ja alkukevään 2013 aikana täydensimme teoriaosiota ja kasasimme opasta. Oppaan kasaaminen ja muokkailu vei paljon aikaa ja tarkistimme sitä välillä opinnäytetyöohjaajallamme. Kirjoittelimme tänä aikana samalla myös tutkimuskappaleitamme ja opinnäytetyön prosessin kulkua. Esitimme lähes valmiin opinnäytetyömme helmikuussa 2013 opinnäytetyöseminaarissa. Korjailimme ja viimeistelimme seminaarista saamamme palautteen avulla opinnäytetyömme nykyiseen muotoonsa.

8.2 Toteutus

Oppaan myötä opinnäytetyömme muodoksi valikoitui toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallinen opinnäytetyö, vaihtoehto tutkimukselliselle, yhdistää teorian ja käytännön. Toiminnallisen opinnäytetyön toteutustapa on kohderyhmänsä mukainen ja sen tavoitteena onkin ohjeistaa, opastaa, järjestää sekä järjeistää ammatillisen kentän toimintaa. Lopullisena tuotoksena on aina jokin konkreettinen tuote, kuten ohjeistus, tietopaketti tai tapahtuma. Myös toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuksellinen selvitys kuuluu idean ja tuotteen toteutustapaan, mutta se on enemmänkin selvityksen tekemisenä ja tiedonhankinnan apuvälineenä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuskäytännöt ovat väljemmässä merkityksessä kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä, vaikka tiedon keräämisen keinot ovatkin samat. (Vilkka & Airaksinen 2003, 5–10, 51–64.)

8.3 Tutkimuksellinen selvitys

Toteutimme opinnäytetyömme tutkimuksellisen selvityksen kyselylomakkeella Fieterin henkilökunnalle. Tavoitteenamme oli hahmottaa ja ymmärtää heidän tietämystään kiintymyssuhteesta sekä toiveitaan opinnäytetyömme opasta kohtaan voidaksemme kohdistaa oppaan vastaamaan heidän tarpeitaan. Laadullinen tutkimusmenetelmä oli toimiva valinta henkilökunnan tietämyksen kartoittamiseen, koska halusimme kirjoittamatonta faktatietoa ja käsityksen muun muassa siitä, miten kiintymyssuhdehäiriöt näkyvät kyseisessä lastensuojeluyksikössä. Tämä selvitys oli erityisen tärkeä opinnäytetyömme kannalta. Tutkimusaineistossamme määrä ei ollut ratkaisevaa vaan sen laatu. Toiminnallisessa opinnäytetyössä laadullisella tutkimuksella kerättyä aineistoa ei ole välttämätöntä analysoida yhtä tarkasti ja järjestelmällisesti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä (Vilkka & Airaksinen 2003, 51–64). Koimme selkeäksi käyttää kyselylomakkeiden vastauksia tekstin lomassa lähdeaineistona havainnollistamisen ja argumentoinnin tukena tuomaan syvyyttä opinnäytetyömme tekstiin.

Kyselylomakkeen saatekirjeessä esittelimme yhteistyötämme ja tavoitettamme rakentaa henkilökunnalle opas eli uusi ”työkalu” lastensuojeluyksikkö Fieteriin. Toivoimme, että henkilökunta vastaa kysymyksiin oman yleisymmärryksensä, tietämyksensä ja persoonansa mukaan. Kyselylomakkeen sisältö koski heidän

tietämystänsä kiintymyssuhteesta sekä toiveitansa toiminnallisen opinnäyte-työmme oppaaseen. Haimme vastauksissa henkilökunnan yleistä tietoa käsitteis-
tä sekä siitä miten kyseiset ilmiöt näkyvät Fieterin arjessa. Kyselylomake saate-
kirjeineen on liitteenä 2.

Kyselylomakkeemme sisälsi taustatietojen kartoituksen lisäksi 16 kysymystä, joista kolme oli monivalintakysymyksiä ja loput avoimia. Lajittelimme kysymykset teemoittain, tietämykseen kiintymyssuhteesta, turvallisesta - ja turvattomasta kiintymyssuhteesta sekä kiintymyssuhdehäiriöistä. Lisäksi kartoitimme keinoja kiintymyssuhdevaurioiden korjaamiseen sekä toiveita uuden ”työkalun” sisällöstä ja muodosta. Kysymykset olivat pääosin avoimia, mutta olimme harkitusti valinneet muutaman monivalintakysymyksen, muun muassa koskien oppaan sisältöä. Kyselylomake muotoutui yhteistyössä opettajan ja Fieterin vastaavan ohjaajan kanssa. Koimme kysymysten osa-alueet oleellisiksi kiintymyssuhteen kannalta. Kysymykset muotoiltiin aiheeseen rajatuiksi, niin että vastauksien avulla pystymme rakentamaan työtä tukevan oppaan. Oppaan kannalta toivoimme saavamme tietoa myös mahdollisista jo käytössä olevista menetelmistä kiintymyshäiriöiden korjaamiseksi, että voisimme keksiä heille uusia menetelmiä työnsä tueksi. Analysoimme ja tulkitsimme tutkimuksellisesta kyselystä saamamme aineiston sisällönanalyysin avulla.

Työntekijöitä Fieterissä on yhdeksän ja vastauksia saimme kuusi. Vastanneet jakautuivat tasaisesti naisiin ja miehiin. Koulutukseltaan vastaajista kolme oli sairaanhoitajia, kaksi sosionomia (AMK) sekä yksi sosionomi (YAMK). Osa vastanneista kertoi työskennelleensä lasten parissa jo vuosikymmeniä. Pidempiaikaista työkokemusta löytyi myös lasten- ja nuorten psykiatrisesta hoidosta. Palautuneista vastauksista saimme haluamaamme tietoa ja niistä näkyi myös työntekijöiden panostus vastata oman ymmärryksensä mukaisesti. Huomasimme kuitenkin, että työntekijöillä oli pientä epätietoisuutta käsitteisistä. Olemme hyödyntäneet henkilökunnan vastauksia ja Fieterin arjen kokemuksia teoriaosiomme käsitteiden lomassa.

Lastensuojeluyksikkö Fieteri käyttää toiminnassaan erilaisia menetelmiä, joita pyrimme tämän toiminnallisen opinnäytetyömme oppaalla täydentämään. Vastaavan ohjaajan mukaan normaalia arkirytmää, läheisyyttä ja keskustelua vahvistetaan sekä tuetaan jatkuvasti. Lapsille opetetaan aikuisen ja lapsen roolien eroja sekä sitä mikä on oikeaa ja väärää. Myös monenlaista muuta toimintaa, esimerkiksi tilanteiden piirtämistä tikku-ukoilla, työntekijöiden lemmikkejä sekä harrastuksia hyödynnetään toiminnassa.

8.4 Eettisyyden huomioiminen

Tutkimusetiikkaan liittyy yhdessä sovittujen pelisääntöjen noudattaminen kaikkien osapuolten kanssa. Siihen liittyy myös muun muassa se, että tiedonhankinnassa otetaan huomioon oman alan tieteellisen kirjallisuuden tuntemus, muut asianmukaiset lähteet, havainnot ja oma analysointi. Tärkeää on myös noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. (Vilka 2005, 30.) Huomioimme koko opinnäytetyöprosessimme ajan työn eettisyyden. Opinnäytetyötä tehdessämme noudatimme yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta kaikissa vaiheissa. Pyrimme objektiivisuuteen niin tulosten tulkinnassa, analysoinnissa kuin raportoinnissa. Raportoimme tulokset rehellisesti ja luottamuksellisesti. Pyrimme myös avoimuuteen ja rehellisyyteen koko prosessin ajan.

Myös tutkimusaiheen valinta on aina eettinen kysymys. Aiheen eettisessä pohdinnassa on oleellista selvittää kenen ehdoilla aihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Eettisyyteen liittyy vahvasti myös se, että osallistujille on selvitettävä tutkimuksen pääperiaatteet, kuten tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ketään ei saa pakottaa ja heillä on täysi oikeus kieltäytyä siitä. Osallistujien on myös tiedettävä tutkimuksen sisällöstä. Tutkimustietojen täytyy olla luottamuksellisia eli tietoja ei käytetä muuhun kuin on sanottu. Tutkimukseen osallistuvien on jäätävä nimettömiksi, elleivät he itse ole antaneet lupaa identiteettinsä paljastukseen. Tutkijan on oltava myös vastuullinen, noudatettava annettuja sopimuksia, eikä hänellä ole oikeutta vaarantaa tutkimuksen rehellisyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 126–128.) Valitsimme aiheen oman mielenkiintomme mukaan. Prosessin alusta asti yhteistyökump-

panimme Fieteri oli mukana ideoimassa opinnäytetyötämme. Aihe täsmentyi Fieterin tarpeiden mukaan. Valitsimme aiheen myös koska se on ajankohtainen eikä sitä ole tutkittu paljoa.

Tutkimuksellista selvitystä tehdessämme kerroimme jo kyselylomakkeen saatekirjeessä, miksi kartoitamme henkilökunnan tietämystä eli mitä tulemme opinnäytetyönämme tekemään. Toimme samalla vastanneiden tietoisuuteen sen, että tutkimuksen tulokset käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti. Emme velvoittaneet ketään vastamaan vasten tahtoaan eli heillä oli mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta. Otimme eettisyyden huomioon jo kysymyksiä laatiessamme. Missään vaiheessa emme kysyneet kysymyksiä, joista selviäisi vastaajan tai asiakkaan henkilöllisyys. Opinnäytetyöstämme työntekijöiden ei ole mahdollista tunnistaa vastauksien antajien henkilöllisyyksiä. Lastensuojeluyksikön asiakkaat eivät myöskään ole opinnäytetyössämme millään tavalla esillä tai tunnistettavissa. Emme myöskään muunnelleet Fieterin henkilökunnan vastauksia. Toimme saatekirjeessä kuitenkin esille sen, että vastauksien avulla saamme rakennettua heille uuden ”työkalun”, johon he voivat vastauksillaan näin ollen vaikuttaa. Kartoitimme selvityksellä henkilökunnan tietämystä aiheesta sekä heidän toiveitaan tulevaa opasta kohtaan. Opinnäytetyön valmistuessa tuhoamme tutkimuksellisen selvityksen aineiston, ettei sen tietoja voida käyttää väärin. Varmistimme myös Fieterin henkilökunnalta sen, että saamme käyttää työssämme lastensuojeluyksikön oikeaa nimeä.

Huomioimme eettisyyden opinnäytetyössämme myös lähdekritiikin muodossa. Harkitsimme tarkkaan mitkä lähteet ovat luotettavia ja soveltuvia työhömme. Tämä näkyy todellisina tekstiviitteinä ja lähdeluettelossa totuudenmukaisina lähteinä. Oppaan kuvien ja tekstien osalta otimme huomioon myös tekijänoikeudet. Myös kuvien lähteet ovat näkyvillä.

8.5 Yhteistyö

Oli luontevaa tehdä yhdessä opinnäytetyö, koska olimme tehneet opintojemme aikana jo paljon yhdessä. Teimme parityötä opintojemme alussa keväällä 2010, olimme yhdessä Kehitysvaiheet ja kasvuolot lapsuusiässä -sektorilla syksyn 2011 sekä kävimme yhdessä ulkomaanharjoittelussa 2012. Ammatillisten esseiden eri näkökulmat kiintymyssuhteeseen antoivat lisäpotkua opinnäytetyöhön. Yhdessä tekeminen sujui hyvin siitä huolimatta, että asuimme prosessin lopun eri paikkakunnilla etäällä toisistamme. Aihealueiden ja tekstiosuuksien jakaminen sekä vuorottelu osioihin perehtymisessä loivat mielestämme tekstiin monipuolisuutta. Olemme kirjoittaneet siis koko opinnäytetyön yhdessä tehden tiivistä yhteistyötä. Tämä tarkoittaa sitä, että asioiden ideointi sekä valintojen ja ratkaisujen tekeminen tapahtui yhdessä perustellen. Luimme ja kommentoimme jatkuvasti toistemme luomaa tekstiä ja tämän dialogin kautta teimme tekstiosuudesta yhteistä. Teknisesti jaoimme opinnäytetyökansion netin välityksellä ja teimme muutoksia sinne jatkuvasti. Huomasimme opinnäytetyöprosessin aikana parityöskentelyn hyväksi ratkaisuksi, koska yhdessä on helpompi ratkaista ongelmia ja miettiä asioita eri näkökulmista. Parityöskentely tekee mahdolliseksi myös osallistujien erilaisten vahvuuksien hyödyntämisen.

9 OPAS LAPSEN KIINTYMYSSUHTEEN TUKEMISEEN JA KIINTYMYSSUHDEVAURIOIDEN KORJAAMISEEN LASTENSUOJELUN AMMATTILAISILLE

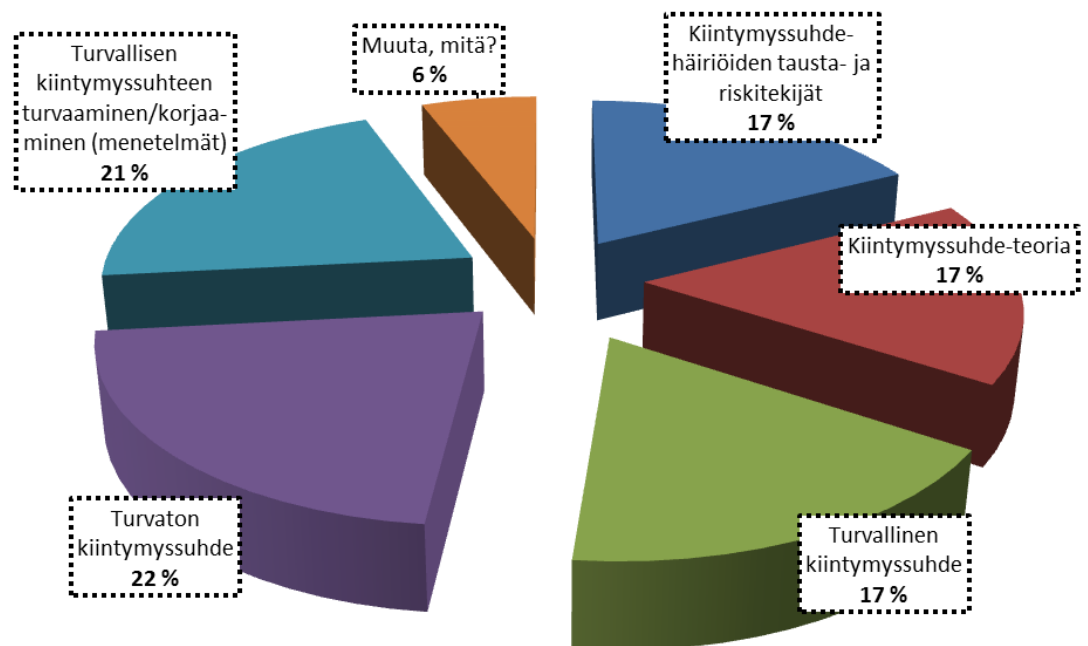
Aiheena kiintymyssuhde on yhteiskunnassamme ajankohtainen. Se varoittaa lapsen vahingoittumisen riskeistä, tarjoaa selitystä kasvaviin mielenterveysongelmiin ja nuorten tuhoisaan käyttäytymiseen, sekä antaa tehokkaita keinoja riskien vähentämiseksi. Tietämys tästä aiheesta on tärkeää meille jokaiselle, mutta erityisesti sosiaalialan ammattilaisille, jotka voivat tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Opinnäytetyömme opas on suunnattu alan ammattilaisille ja sitä tehdessämme huomioimme erityisesti yhteistyötahomme lastensuojeluyksikkö Fieterin. Fieterin henkilökunnalle osoitettu kyselylomakkeen vastaukset vahvistivat opinnäytetyömme ja oppaamme sisältöä. Huomioimme vastauksia tarkastellessamme niiden eriävyydet. Joillakin oli aiheesta enemmän tietoa kuin toisilla.

Opas sisältää opinnäytetyömme keskeisimmät käsitteet ja lisäksi erilaisia työmenetelmiä. Opasta voidaan hyödyntää lastensuojelun arjen työssä lasten sekä heidän perheidensä kanssa. Oppaan sisältö ja menetelmät soveltuvat myös vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Opasta tehtäessä on otettu huomioon Fieterin henkilökunnan toiveet, joista kerromme seuraavassa kappaleessa enemmän.

Toiveet oppaaseen. Esitimme muutamia ideoita oppaamme tulevasta sisällöstä Fieterin henkilökunnalle. Suurin osa Fieterin työntekijöistä toivoi oppaamme muodoksi opasvihkosta. Muutama heistä valitsi myös julisteen hyväksi vaihtoehdoksi. Yhdessä vastauksessa muodoksi toivottiin myös PowerPointia. Sisällöllisesti oppaaseen toivottiin käytännön menetelmiä, vinkkejä ja harjoituksia sekä tietoa omahoitajuudesta lastensuojeluyksikössä. Oppaasta toivottiin myös mahdollisimman tiivistä ja pelkistettyä, mutta silti kaiken kattavaa pakettia. Selkeä, yksinkertainen, helposti käteen otettava ja nopeasti ymmärrettävä sekä käytännön ideoita sisältävä olivat myös toivomuslistalla. Oheisesta kaaviosta näkyy näiden toivomuksien jakautuminen. Turvattomasta kiintymyssuhteesta toivottiin eniten tietoa, mutta turvallisen kiintymyssuhteen tukemisesta ja etenkin korjaamisesta

ta haluttiin tietoa lähes yhtä paljon. Kiintymyssuhdeteoria, turvallinen kiintymyssuhde sekä kiintymyssuhdehäiriöiden tausta- ja riskitekijät jakautuivat tasan toivottuina sisältöinä. Muina toivomuksina henkilökunta esitti kiintymyssuhdehäiriöiden seuraamukset (mihin ne johtavat) sekä omahoitajuuden lastensuojeluyksikössä.

Kuvio 3. Toiveet oppaaseen.

Oppaan rakenne. Olemme poimineet oppaaseen merkittävimmät kiintymyssuhteeseen liittyvät käsitteet ja pyrkineet tiivistämään ne ymmärrettävään muotoon. Opas pohjautuu opinnäytetyömme teoriaan. Opas rakentuu eri osa-alueista aihepiireittäin. Seuraavaksi kuvailemme osa-alueet lyhyesti samassa järjestyksessä kuin ne etenevät oppaassa. Alussa kuvailemme lastensuojelun tehtävää ja työntekijän roolia lapsen omahoitajana. Kerromme oppaassa lyhyesti mitä kiintymyssuhdeteoria, kiintymyskäyttäytyminen sekä vierastilanne tarkoittavat. Näiden jälkeen pyrimme selvittämään eri kiintymysmallit taulukoiden avulla. Seuraava osio kuvaa kiintymyssuhdevauriot, niiden tausta- ja riskitekijät sekä millaisena vuorovaikutus voi näyttäytyä perheessä, jossa lasta laiminlyödään. Tämän jälkeen tuomme esiin millä eri tavoin kiintymyssuhdevaurioinen lapsi voi oireilla. Viimeinen osio sisältää vinkkejä ja menetelmiä kiintymyssuhdevaurioiden korjaamisen

avuksi. Lopussa on monipuolisesti aktiviteetteja ja leikkejä, joita ohjaajat voivat hyödyntää. Näitä menetelmiä voi käyttää apuna myös kiintymyssuhteen ylläpitämiseen.

Oppaan prosessi. Halusimme tuoda oman ajattelumme esiin ja tehdä oppaasta helposti luettavan. Kuten toiveista voi edeltä lukea, oppaasta kaivattiin kaiken kattavaa ja selkeää kokonaisuutta. Pyrimme toteuttamaan henkilökunnan toiveet sekä sisällön että ulkoasun suhteen. Oppaan asiasisältöä oli haasteellista rajata, koska halusimme toteuttaa Fieterin henkilökunnan toiveet tuomalla esiin kaikki edellä olevan kuvion aihealueet. Huomioimme sekä opinnäytetyötä että opasta tehdessämme sen, että Fieteri yhdistää työssään lastensuojelun ja lastenpsykiatrisen osaamisen. Tämä näkyy muun muassa kiintymyssuhdevaurioita ja lapsen erilaista oireilua kuvaillessamme. Kiintymyssuhteen korjaamiseen on monia menetelmiä ja leikkejä. Pyrimmekin oppaassa kuvailemaan näitä vinkkejä mahdollisimman monipuolisesti, jotta lastensuojelun työntekijät voisivat niistä valita ja soveltaa itselleen ja asiakkaalleen sopivia. Havainnollistimme opasta kuvilla, joiden valinnassa otimme huomioon tekijänoikeudet. Kuvat ovat peräisin sivustoilta, joiden tekijä on sallinut kuvien vapaan käyttämisen. Olemme käyttäneet myös omia kuvia ja niissä olemme ottaneet huomioon kuvissa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan. Omissa kuvissamme ei ole tunnistettavia henkilöitä.

Oppaasta muodostui helposti käteen otettava opasvihkonen. Opas on A4-kokoinen, elävä ja värikäs, tiivis informaatiopaketti. Kuvat, kaaviot ja luettelot lisäävät oppaan tekstiin ymmärrettävyyttä, luettavuutta sekä kiinnostavuutta. Opas kokonaisuudessaan muotoutui pitkän prosessin ja ohjaajamme avun myötä. Asiasisältö on poimittu opinnäytetyömme teoriaosioista, johon voi aiheesta enemmän kiinnostunut perehtyä. Oppaan tekstissä on huomioitu sen luettavuus ja ymmärrettävyys, jotta aiheesta tietämätönkin pääsee tekstiin sisälle. Oppaasta rakentui lopulta mielenkiintoinen ja keskusteleva.

10 POHDINTA

Meidän tehtävämme on suojella lasta ja lapsen yksilöllinen huomioiminen noussekin avainasemaan lastensuojelun arjessa. Lastensuojelun ammattilaiset kohtaavat työssään lapsia, joiden elämässä näyttäytyy erilaisia vaikeuksia ja ongelmia. Nämä ongelmat ovat useimmiten peräisin lapsen varhaisista turvattomuuden kokemuksista.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli nostaa esiin kiintymyksen tärkeys lastensuojelun ammattilaisille. Kiintymyssuhdevaurioiden ymmärtämisen ja korjaamisen kannalta on hyvin tärkeää tietää kiintymyssuhdeteoriasta, kiintymyksen eri muodoista ja kiintymisen ilmenemismuodoista. Opinnäytetyöprosessin aikana huomioimme, että kiintymyssuhdeteoriassa on kyse lapsen ja äidin välisestä vuorovaikutuksesta, joka alkaa jo raskausaikana (Noppi 2004, 318–319). Turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta on tärkeää vastata lapsen tarpeisiin oikealla hetkellä ja oikealla tavalla. Useimmiten lastensuojelun asiakkaille tätä turvallista suhdetta ei ole rakentunut, minkä seurauksena kiintymyssuhde on muodostunut turvattomaksi. Tämä lapsen turvattomuus näkyy muun muassa yhteistyökumppanimme lastensuojeluyksikkö Fieterin arjessa

Lapsi kohtaa elinympäristössään erilaisia riskitekijöitä, jotka voivat johtaa kiintymyshäiriön syntyyn. Yksittäinen riskitekijä ei kuitenkaan automaattisesti johda kiintymyshäiriön syntyyn, vaan niitä tarvitaan useita. Nämä vuorovaikutussuhteen häiriöt näkyvät lapsessa hyvin monella eri tavalla muun muassa mielialahäiriöinä ja nukkumis- ja syömiskäyttäytymisen häiriöinä. (Savonlahti, [viitattu 26.1.2012].) Lapsella on kuitenkin suojaavia tekijöitä, jotka voivat ehkäistä näiden vaurioiden syntyä. Kiintymyssuhteen pilaaminen on helppoa, mutta sen muuttaminen ja korjaaminen voi olla hyvinkin vaikeaa, vaikkakin mahdollista.

Yhteiskunnan asettamat paineet ja suomalainen tapa kasvattaa lapsia välttelevän mallin mukaan eivät tue hyvää vanhemmuutta. Suomalaisissa perheissä näkyy yhä moninaisemmat ongelmat, jotka heijastuvat lasten hyvinvointiin. Usein nämä ongelmat kulkeutuvat sukupolvelta toiselle ja tämän kierteen katkaiseminen on

äärimmäisen tärkeää. (Kalland 2002). Avainasemaan nousevat ennaltaehkäisy sekä mahdollisimman varhain aloitettu hoito. Erityisen tärkeää on kiinnittää huomio siihen, että varhaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuneet vauriot vaikuttavat pitkälle, aina aikuisuuteen asti. Ongelmiin tartutaan kuitenkin usein vasta sitten, kun ne ovat paisuneet hyvin suuriksi. Tällöin tietämys kiintymyssuhteesta on avuksi. Tämän tietämyksen avulla voidaan räätälöidä erilaisia ennaltaehkäiseviä ja korjaavia tukitoimenpiteitä, jotka ottavat huomioon jokaisen yksilöllisesti ja antavat lapsille ja aikuisille parantavia selviytymiskeinoja. Kiintymyssuhdeteorian tunteminen antaa tietoa, rikastuttaa ja syventää ymmärrystä vuorovaikutuksen ja sen häiriöiden vaikutuksista muun muassa mielenterveyteen.

Ennen uskottiin, että lapsista tulisi hemmoteltuja, jos heille annettaisiin liian helposti lohtua ja heidän tarpeensa tyydytettäisiin, mutta uusien tutkimusten mukaan vanhempien ja muiden läheisten hoitajien herkkyyttä lapsen huomioimiseen on alettu arvostaa yhä enemmän (Rödström 1993, 14–15). Myös meidän mielestä tämä on lapsen kasvun ja kehityksen sekä erityisesti turvallisen kiintymyssuhteen rakentumisen kannalta merkityksellistä. Opintojemme aikana, ammatillisten esseiden ja etenkin opinnäytetyömme myötä kiintymyssuhteen merkitys on vahvistunut meille ja koemme, että meillä on nyt erityisosaamista tästä aiheesta.

Kiintymyssuhdetta voidaan pitää itsestäänselvyytenä, tietämättä käsitteen sisältöä. Turvallisen kiintymyssuhteen muodostuminen ei kuitenkaan ole sitä. Tämä vastavuoroinen tunneside sisältää paljon tärkeitä elementtejä, joita olemme opinnäytetyössämme tuoneet esille. Havaitimme kiintymyksen kannalta oleellisiksi aikuisen sensitiivisyyden, lapsen tarpeisiin vastaamisen, luotettavan läsnäolon, hoivan, huolenpidon, turvallisuuden ja rajojen asettamisen (Hughes 2011). Lapsen kanssa kiintymyskeskeistä arkea voidaan rakentaa esimerkiksi leikkisyyden ja haasteiden kautta. Esiin nousi se, että rakkautta lapseen ei saa sotkea kiintymykseen. Vanhempi voi rakastaa lastaan ja samalla olla kykenemätön luomaan lapselle turvallista kiintymyssuhdetta. Sosiaalialan ammattilaisen on hyvä tiedostaa ja kertoa eteenpäin esimerkiksi asiakasperheille kiintymyssuhteesta ja millaisia seurauksia sillä on lapseen.

Fieterin arjessa turvallisen kiintymyssuhteen elementit näyttäytyvät jatkuvasti pieninä toimina. Kartoitimme Fieterin henkilökunnan tietämystä kiintymyssuhteesta ja rakensimme opinnäytetyön teorian tämän ja heidän toiveidensa ympärille. Tavoitteenamme oli täydentää heidän osaamistaan tuoreella tietämyksellä ja uusilla menetelmillä. Huomasimme vastauksien myötä henkilökunnan välillä eriävyyksiä kiintymyssuhdetietämyksessä.

Opinnäytetyömme produktiona syntyi opas. Kasasimme oppaaseen tämän kiintymyssuhdetietouden kannalta oleellisia tekijöitä sekä turvallisen kiintymyssuhteen tukemiseen tarkoitettuja menetelmiä. Fieterillä on käytössään omaohjaajamenetelmä. Jokaisella lapsella on kaksi omaa työntekijää, jotka toimivat lapsen ja perheen parhaaksi, työparina. Omaohjaajat ovat turvallisia aikuisia, he ovat läsnä ja seuraavat lapsen kasvua sekä kehityksessä tapahtuvia muutoksia (Lastenkoti, nuorisokoti [viitattu 3.11.2012]). Halusimme opinnäytetyössämme tukea omaohjaajuutta ja toimmekin esiin omaohjaajan tärkeää roolia oppaassamme. Oppaan sisältö toimii apuna arjen työssä ja sen sisältämiä menetelmiä ja vinkkejä voi soveltaa erilaisissa asiakastilanteissa lasten ja heidän perheidensä kanssa. Opas on tiivis tietopaketti kiintymyssuhteen kannalta oleellisimmista tekijöistä. Kuten opinnäytetyömme alussa totesimme, aihe on ajankohtainen ja oppaalle koettiin olevan tarvetta lastensuojeluyksikössä. Opas perustuu opinnäytetyömme teoriaosion merkittävimpiin sisältöihin, lastensuojelun ammattilaisen kannalta. Oppaan käyttäjät voivat halutessaan tutustua opinnäytetyömme teoriaosuuteen saadakseen laajemmin tietoa aiheesta.

Opinnäytetyöprosessimme lähti siis liikkeelle jo ammatillisten esseiden aiheiden valinnasta. Olimme molemmat kiinnostuneet kiintymyssuhteesta ja ammatilliset esseet rakentuivat sen eri tarkastelukulmista. Ammatillisten esseiden myötä tietämyksemme kiintymyssuhteesta oli jo vahvistunut. Emme näin voineet tarkastella aihetta täysin objektiivisesta näkökulmasta opinnäytetyötämme tehdessämme. Parityöskentelymme oli toimivaa ja yhteistyö Fieteriin sujui ongelmitta. Opinnäytetyömme haasteena oli kokemattomuutemme lastensuojelutyöstä. Työskentely lasten ja perheiden kanssa oli jossain määrin tuttua, mutta lastensuojeluyksikön käytännön työ on meille vieraampaa.

Kirjallisuutta aiheesta löytyi todella paljon. Löytämämme lähdekirjallisuus oli hyvin tuoretta aiheen ajankohtaisuuden vuoksi. Haasteena olikin oikean ja tärkeän tiedon löytäminen sekä rajaaminen. Teoriaosioissa pyrimme kuitenkin huomioimaan lähteiden monipuolisuuden. Huomasimmekin teoriaosaa kootessa asiantuntijoiden eriävät mielipiteet kiintymyssuhdeteoriasta. Jotkut asiantuntijat kritisoivat kiintymyssuhdeteoriaa.

Uudet käsitteet avautuivat kirjallisuuteen paremmin perehdyttäessä. Merkitsimme selvästi, mitkä osiot perustuvat lähdekirjallisuuteen. Apua opinnäytetyömme kirjoittamiseen saimme myös tutkimuskirjallisuudesta sekä muiden opinnäytetöistä ja oppaista. Saimme tekstistä sujuvaa ja sidosteista, vaikka kirjoitimmekin sitä sekä yhdessä että erikseen. Kokonaisuudessa olemme tyytyväisiä tähän mielenkiintoiseen ja haastavaan prosessiin.

Uskomme, että tästä koko prosessista on meille hyötyä tulevaisuudessa. Saimme myös itsellemme nämä tärkeät ”työkalut”, joita olemme opinnäytetyössämme käsitelleet. Kehityimme lisäksi kirjoittajina ja mielestämme osaamme hahmottaa paremmin suurempia kokonaisuuksia. Myös tiedonhankintataitomme sekä lähdekriittisyys ovat kasvaneet tämän matkan varrella. Tulevaisuudessa, kun asiakkaiden ongelmat moninaistuvat, tulemme varmasti tarvitsemaan yhä monipuolisempia taitoja näiden selvittämiseen. Tällä tiedolla ja erityisosaamisella on siis varmasti tulevaisuudessa käyttöä. Meillä tulevina sosionomeina pitäisi olla nyt valmiudet tähän haastavaan työhön. Perusosaaminen ja ammatillinen pohja on nyt rakennettu koulutuksen myötä, joten nyt on aika lähteä kehittämään sitä työelämään. Työmme tulee varmasti olemaan vaativaa, mutta toivon mukaan näemme myös työn tuloksia ajan saatossa.

LÄHTEET

- Aho, M. 2009. Vanhemmuuden roolikartta omaohjaajan hyvänä työkäytäntönä Halikon perhetukikeskuksessa. Teoksessa: I. Tanskanen & E. Timonen-Kallio (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 81–91.
- Bardy, M. 2004. Lasten auttaminen lastensuojelussa. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 192–212.
- Bowlby, J. 1997. Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. London: Pimlico.
- Cornell, Tonya. 2008. Clinical Interventions for Children With Attachment Problems. [Verkkolehtiartikkeli]. Journal of Child & Adolescent Psychiatric Nursing. (21/1), 35–47. [Viitattu 16.2.2013]. Saatavana: Ebsco-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Fieteri - Tasapainoiseen tulevaisuuteen. Ei päiväystä. [Esite].
- Fieteri - Tasapainoiseen tulevaisuuteen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.10.2012]. Saatavana: <http://www.fieteri.fi/index.html>
- Friend, Jai. 2012. Mitigating Intergenerational Trauma Within the Parent-Child Attachment. [Verkkolehtiartikkeli]. Australian & New Zealand Journal of Family Therapy. (33/2), 114–127. [Viitattu 16.2.2013]. Saatavana: Ebsco-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Hautamäki, A. 2002. Kiintymyssuhdeteoria: teoria yksilön kiin(nit)tymisessä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Hintsa, S. 12.9.2011. Kastepisaroiita poimimassa -seminaari. [Verkkojulkaisu]. Sosiaali- ja terveysministeriö. Kaste. [Viitattu: 19.1.2012]. Saatavana: <http://www.seinajoki.fi/sosiaalijaterveys/lastenjanuortenkehittamishanke/materiali.html/40538.pdf>
- Holopainen, A. 2012. Ykköseksi yhteisöllisyys! Lapsen maailma (2), 18.
- Hughes, D. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus: toimivuutta kasvatukseen. Suomentaja Liisa Ritanen. Tampere: PT-Kustannus.
- Jernberg, Ann M. & Booth, Phyllis B. 2003. Theraplay: vuorovaikutusterapian käsikirja. Suomentaja Tytti Träff. Helsinki: Psykologien Kustannus.
- Kalland, M. 2002. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityis-tilanteissa. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 198–233.

- Kalland, M. 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 119–139.
- Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut!: turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Kronqvist E-L. & Pulkkinen, M-L. 2007. Kehityspsykologia: matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Kuisma, T. 14.11.2011. Alle kolmevuotiaiden paikka on äidin kanssa kotona. [Verkkosivu]. Helsingin uutiset. [Viitattu: 6.2.2012]. Saatavana: <http://www.helsingin uutiset.fi/artikkeli/80125-%E2%80%9Dalle-kolmevuotiaiden-paikka-on-aidin-kanssa-kotona%E2%80%9D>
- Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Helsinki: WSOY.
- L 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.
- Lapsen ja vanhemman kiintymyssuhde. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti. [Viitattu: 2.2.2011]. Saatavana: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_ja_vanhemman_varhainen_vu/kiintymista/
- Lastenkoti, nuorisokoti. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Sosiaaliportti. Lastensuojelunkäsikirja. [Viitattu 3.11.2012]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti/>
- Lastensuojelulaitokset. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Sosiaaliportti. Lastensuojelunkäsikirja. [Viitattu 3.12.2012]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/lastensuojelulaitokset/>
- Lehtimäki, S. & Pesonen, A. 2006. ”Ruvetahan hommihin”: Kehitysvammaisten työhönvalmennusryhmän kurssimateriaali. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Julkaisematon.
- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Martin, E-K. 2011. Kehitysvaiheet ja kasvuolot lapsuusiässä. Lastensuojelutyö, ehkäisevä lastensuojelu avohuollon tukitoimet, sijaishuolto (erityinen huolenpito), omaohjaajatyö. [Luentomateriaali]. [Viitattu 20.10.2012].
- Metsälä, J., Nikkanen, M., Känkänen, P., Tervo, J., Vario, P., Kuikka, M., Barkman, J., Pynnönen, J., Oranen, M., Heinonen, H., Raitanen, T. & Janhunen, T. 2012. Uskomme sinuun – Usko sinäkin: Opas lastensuojeluun sijoitetun

nuoren läheisille ja työntekijöille. [Verkkojulkaisu]. Pesäpuu ry ja Lastensuojelun Keskusliitto. [Viitattu: 10.01.2013]. Saatavana: http://www.lskl.fi/files/1273/Us_Us_aikuisten_opas_netti.pdf

- Mikkola, M. 2004. Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 61–76.
- Mäkelä, J. 2003. Aivojen varhainen kehitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa: J. Sinkkonen (toim.). Pesästä lentoon: kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.
- Mäkelä, J. Ei päiväystä. Vauvojen unihäiriöt. [Verkkosivusto]. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri. [Viitattu 9.2.2012]. Saatavana: <http://www.hus.fi/default.asp?path=1,28,824,2547,6444,6445,7649>
- Mäntymaa, M. & Puura, K. 2011. Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY.
- Noppi, E. 2004. Lapsen ja nuoren mielenterveyden edistäminen. Teoksessa: P. Koistinen, S. Ruuskanen & T. Surakka. (toim.) Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 312–336.
- Oulun yliopisto. 2003. Luokanopettajaopiskelijoiden ammatillisten käsitysten kehittyminen päättöharjoittelujakson biologian ja maantieteen opetuksessa. Aineisto ja sen käsittely. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 6.2.2013]. Saatavana: <http://herkules oulu.fi/isbn9514271637/html/x883.html>
- Poutiainen, P. 10.2.2009. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia DDP® auttaa traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. [Verkkosivu]. Psykologian Tietotaito. [Viitattu: 24.1.2012]. Saatavana: <http://www.pstt.fi/sitenews/view/-/nid/13/ngid/8/>
- Punamäki, R-L. 2011. Vanhemmuuteen siirtyminen: raskausajan ja ensimmäisen vuoden kiintymyssuhteet. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY.
- Pösö, T. 2004. Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 202–212.
- Rusanen, E. 2011. Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys. Helsinki: Finn Lectura.
- Rödström, M. 1993. Lapsen kehitys 0-3 vuotta. Helsinki: Otava.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [Verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. [Viitattu 6.2.2013]. Saatavana: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

- Saarnio, T. 2004. Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa: A. Puonti, T. Saarnio & A. Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 240–255.
- Salo, S. 2003. Kiintymyssuhteen merkitys elämänkaaren aikana. Teoksessa: J. Sinkkonen (toim.). Pesästä lentoon: kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Helsinki: WSOY.
- Salo, S. & Tuomi, K. 2008. Hoivaa ja leiki: vauvan ja vanhemman vuorovaikutus. Helsinki: Psykologinen kustannus.
- Savonlahti, E. Ei päiväystä. Alle 3-vuotiaan psyykkiset- ja vuorovaikutussuhdehäiriöt. [Verkkosivusto]. Terapia Fennica: Kandidaattikustannus Oy. [Viitattu: 26.1.2012]. Saatavana:http://therapiafennica.fi/wiki/index.php?title=Alle_3-vuotiaan_psyykkiset-_ja_vuorovaikutussuhdeh%C3%A4iri%C3%B6t
- Sijaishuolto. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Sosiaaliportti. Lastensuojelunkäsikirja. [Viitattu 3.11.2012]. Saatavana: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/>
- Silvén, M. & Kouvo, A. 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykinen hyvinvointi. Teoksessa: M. Silvén (toim.) Varhaiset ihmissuhteet: polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva, 65–89.
- Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. 2003. Lapsen kiintymyssuhteen syntyminen ja sen häiriöt. Teoksessa: P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.
- Sinkkonen, J. & Kalland, M. 2001. Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY.
- Tenhonen, T. 2012. Ole rohkeasti moralisti. Lapsen maailma (1), 18.
- Tuki, tylsyys ja tähtihetket tekevät onnellisen lapsuuden. 23.10.2001. [Verkkouutinen] YLE Keski-Pohjanmaa – Kokkola. [Viitattu: 2.2.2012]. Saatavana: http://yle.fi/alueet/keskipohjanmaa/2011/10/tuki_tylyyys_ja_tahtihetket_tekev_at_onnellisen_lapsuuden_2958399.html
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turvallinen kiintymyssuhde. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Väestöliitto. [Viitattu 21.2.2012]. Saatavana: <http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/parisuhdetietoa-ammattilaisil->

le/tietoa_parisuhdeammattilaisille/pariterapian_teorioita/kiintymyssuhdeteoria/kiintymyssuhde_ja_parisuhde/turvallinen_kiintymyssuhde/

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Välivaara, C. 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa!: Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. [Verkojulkaisu]. Pesäpuu ry. [Viitattu: 05.01.2013]. Saatavana: http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/raportit/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf

LIITTEET

- LIITE 1 Vierastilanteen kulku
- LIITE 2 Kyselylomake: Fieterin henkilökunnan tietämys kiintymyssuhteesta sekä toiveita tuotokseen
- LIITE 3 Sensitiivisyyttä, hoivaa ja rajoja - Opas lapsen kiintymyssuhteen tukemiseen ja kiintymyssuhdevaurioiden korjaamiseen lastensuojelun ammattilaisille